

Bachelorproef
Professionele Opleidingen
Studiegebied Onderwijs

Academiejaar 2015-2016

Pesten bij kleuters?!

Kan men bij kleuters spreken over pesten of is het eerder plagend
gedrag in de zoektocht naar hun plekje in de groep?

Bachelorproef aangeboden door
[Lynn Wauters](#)
tot het behalen van de graad van
Bachelor in het Onderwijs: Kleuteronderwijs

Interne begeleider: [Evelien Wijnant](#)

Voorwoord

Alvorens op de arbeidsmarkt terecht te komen en mijn grote droom waar te maken, namelijk 'juf Lynn' worden, dien ik eerst nog een bachelorproef te schrijven als afronding van mijn opleiding Bachelor in het kleuteronderwijs aan de Odisee-hogeschool te Aalst.

De uitwerking van het document dat voor U ligt, verliep niet steeds van een leien dakje. Naast de vele momenten van uitdaging en kennisverrijking, waren er ook een aantal lastige periodes tijdens de uitwerking van mijn bachelorproef. Tijdens deze momenten kon ik gelukkig steeds terugvallen op een aantal bijzondere mensen uit mijn nabije omgeving. Ondanks de vele tijd en inzet die ik zelf gespendeerd heb aan dit werk, was het me niet gelukt zonder de steun van onderstaande betrokkenen. Graag neem ik even de tijd om deze personen te bedanken.

Allereerst richt ik een woord van dank aan mijn interne begeleidster Evelien Wijnant, die me voor dit werk steeds met raad en daad bijstond. Op alle mogelijke momenten nam deze persoon de tijd om me te begeleiden binnen dit eindwerk.

Ik wil graag ook mijn ouders bedanken voor de kansen die ze mij geboden hebben om mijn droom te mogen verwezenlijken en voor het geloof dat beiden altijd in mij gehad hebben de voorbije jaren.

Daarnaast wil ik graag mijn vriend Bart bedanken voor zijn steun en toeverlaat. Bedankt om tijdens deze drukke momenten soms in mijn plaats eens het hoofd koel te houden. Ook mijn vriend zijn ouders en tweelingzus verdienen een woord van dank voor hun steun tijdens deze periode.

Tot slot wil ik alle mensen die aan dit onderzoek hebben bijgedragen, bedanken voor hun bereidwillige medewerking. Deze personen hebben namelijk hun kennis en praktijkervaringen met mij gedeeld, wat vanzelfsprekend een toegevoegde waarde biedt aan het eindresultaat van dit werk.

Lynn Wauters, juni 2016

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	1
1.1 Probleemstelling	1
1.2 Leeswijzer.....	4
2. Literatuuroverzicht	5
2.1 Wat is pesten?.....	5
2.1.1 De definitie van pesten.	5
2.1.2 Het verschil tussen plagen en pesten	7
2.1.3 Pesten op school kent verschillende vormen	9
2.1.4 Pesten: een groepsproces met rolverdeling	11
2.1.5 Risicofactoren voor pestgedrag	14
2.1.6 Mogelijke gevolgen van pesten	17
2.1.7 Pesten benaderd vanuit de ontwikkelingspsychologie.....	20
2.1.8 Initiatieven om pesten aan te pakken	22
3. Onderzoeksmethodologie	26
3.1.1 Inleiding	26
3.1.2 Onderzoeksstrategie en -methode	26
3.1.3 Onderzoekspopulatie	26
3.1.4 Onderzoeksinstrument.....	27
3.1.5 Data-analyse.....	28
3.1.6 Beperkingen van het onderzoek	28
4. Analyse van de onderzoeksresultaten.....	30
5. Conclusie en aanbevelingen	44
6. Bibliografie	50
7. Bijlagen.....	53

1. Inleiding

“It isn’t **big** to make others feel small...”

1.1 Probleemstelling

Pesten is een fenomeen dat de laatste jaren steeds meer en meer via verscheidene kanalen in de media lijkt te verschijnen. Ook in de praktijk lijkt het onderwerp “pesten” een vast gegeven te zijn met een groot maatschappelijk draagvlak. Veel mensen kennen het fenomeen pesten. Sommigen kennen het van horen zeggen, anderen komen er helaas persoonlijk mee in aanraking.

Als ik het woord “pesten” hoor, brengt het me terug naar mijn eigen kindertijd. Naar de tijd toen ik zelf nog in de lagere en middelbare school zat en waar ik als kind en adolescent zelf jarenlang werd gepest. Dit ging toen van verbaal pesten in de klas, tot non-verbaal pesten op de speelplaats en zelfs fysieke pesterijen tijdens de bewegingslessen. Uit eigen ervaring kan ik dus bevestigen dat het zeker niet groots is om anderen te kleineren.

Pesten komt echter niet enkel voor binnen de schoolmuren tussen leerlingen onderling of tussen leerkrachten en leerlingen, maar ook buiten de schoolopleiding lijkt pesten zich te blijven manifesteren in de hedendaagse maatschappij anno 2016. Denk maar aan de vele sociale mediakanalen die er vandaag de dag zijn, als voedingsbodem voor dit pestgedrag. Misschien ben je zelf ooit gepest geweest of heb je een pestkop geholpen met pesten, uit schrik om zelf geen slachtoffer van pesten te worden?

Nu ik op het punt sta om binnenkort mijn eerste grote stap te mogen zetten in het onderwijs, als juf Lynn, sta ik des te meer stil bij deze pestproblematiek. Vaak hoor je vertellen over gevallen van pesten die zich voordoen in de basisschool, maar ook de kleuterschool behoort toe aan de basisschool. Wordt daar dan ook gepest? Of ligt daar de denkbeeldige scheiding tussen de 3^e kleuterklas en het 1^e leerjaar aan de basis van dit pestgedrag? (Zie bijlage 3)

Na het bijwonen van een lezing van Alain Remue (Hoofd, Cel Vermiste Personen van de Federale gerechtelijke politie)¹, is er me een schokkende historie bijgebleven. De speurder vertelde een verhaal over een jongetje van 8 jaar dat verdwenen was. Uiteindelijk hebben ze deze vermiste jongen teruggevonden nadat hij zelf uit het leven was gestapt.

---

¹ Remue, A., lezing: "Alain Remue getuigt", persoonlijke mededeling, 29 september 2015

Het meemaken van negatieve levenservaringen, zoals het slachtoffer zijn van pesten, kan een belangrijke risicofactor betekenen om op latere leeftijd een zelfmoordpoging te overwegen. (Zelfmoord1813, 2016) Regelmatig hoor je in de media dat pestgedrag bij jongeren aan hun zelfmoord kan worden gelinkt. In bovenstaand geval van zelfdoding, bij die vermiste jongen, is achteraf ook gebleken dat pesten hier aan de grondslag lag.

Graag wil ik hierbij even de aandacht vestigen op het feit dat het zelfmoordcijfer in België de laatste jaren heel erg hoog ligt ten opzichte van de andere landen in Europa. Ons land is namelijk een koploper op dit vlak. De hoofdoorzaak is hiervan niet altijd even duidelijk, maar cijfers tonen wel aan dat veel landgenoten, ook jongeren, geen uitweg meer zien voor hun problemen en uiteindelijk tot zelfdoding overgaan. (Zie bijlage 2)

Bedenk dan maar eens hoeveel tijd er zit tussen een kleuter van zes uit de 3^e kleuterklas en de jongen van acht uit bovenvermelde situatie. Bedenk eens wat er zich op deze korte tijd allemaal kan afgespeeld hebben als pestgedrag, volgens pestexpert Gie Deboutte, pas zou lijken te starten bij het begin van de lagere school, in het 1^e leerjaar. Hebben die enkele jaren lagere school dan echt zo'n impact gehad op de keuze van die jongen om uit het leven te stappen? Had hij een lagere veerkracht? Lagen er hier mogelijks nog andere problemen aan de basis? Of moeten we op zoek gaan naar voorafgaandelijk pestgedrag, dat zich reeds manifesteerde in de kleuterklas?

In het kader van deze pestproblematiek is de hoofdvraag van dit werk de volgende: *Pesten kleuters ook of spreken we eerder over plagend gedrag in hun zoektocht naar een plekje in de klas?*

In deze bachelorproef, gericht op pestgedrag binnen de kleuterschool, zal er op zoek gegaan worden naar een antwoord op bovenstaande hoofdvraag, door middel van een uitgebreide literatuurstudie van diverse literatuurbronnen. Allereerst valt hierbij op te merken dat de meeste studies over pesten zowel bij jongeren vanuit de lagere school als bij jongvolwassenen of adolescenten werden uitgevoerd. Wanneer we ons toespitsen op de aanwezigheid van pestgedrag bij kleuters, lijken de meningen bij een eerste literaire verkenning hierover verdeeld te zijn.

Zoals reeds aangehaald, is de Belgische pestexpert Gie Deboutte van oordeel dat de pestproblematiek nog niet lijkt voor te komen bij kleuters². Kleuters zouden reeds in staat zijn om hevig ruzie te maken, zowel op fysieke als verbale wijze, maar dit gedrag zou nog niet onder de noemer "pesten" kunnen worden geplaatst. De reden hiervoor zou zijn dat kleuters nog niet over de mogelijkheid zouden beschikken om met voorbedachtheid anderen kwaad te doen.

---

² Deboutte, G., lezing: "Pesten, gedaan ermee!", persoonlijke mededeling, 20 oktober 2015

Kleuters kunnen m.a.w. nog niet over hun eigen handelen en de gevolgen van hun handelingen nadenken, ze doen nog niet aan zelfreflectie. (Leefsleutels VZW, 2006)

Daarentegen geven enkele buitenlandse studies echter aan dat er wel degelijk reeds sprake is van pestgedrag bij kleuters. (HJK, 2015) Pestgedrag kan in alle culturen en bij elke leeftijdsgroep voorkomen. (Verlinden et al., 2014) In de kleuterklas zou pesten zelfs veelvuldig voorkomen. (Perren et al., 2006)

Om op de verschillende bovenvermelde stellingen over pestgedrag bij kleuters dieper in te gaan, had ik graag via een literatuurstudie en een eigen gevoerd onderzoek een beter beeld van deze pestproblematiek verkregen. Hierdoor hoop ik pestgedrag, of de ontwikkeling van kleuters gekoppeld aan deze thematiek, in kaart te brengen.

Op deze manier kan ik als toekomstige kleuterjuf verder bouwen aan een toekomst waarin ik hoop dat alle kinderen zich mogen ontplooiën op hun eigen manier en tempo, waarbij kinderen met hun eigenheid een mooie meerwaarde kunnen zijn voor en binnen de klasgroep.

Graag wil ik meewerken aan een toekomst waarin de kinderen van vandaag niet met hetzelfde gevoel als mij hoeven terug te kijken op een verleden dat getekend werd door pesten. Ook dit document moet hieraan indirect een bijdrage kunnen leveren.

Meerbepaald hoop ik dat de verworven informatie en inzichten uit deze bachelorproef leerkrachten van het basisonderwijs en ouders kunnen ondersteunen, op momenten dat ze met een pestproblematiek te maken krijgen. Dit werk kan de betrokken partijen in een peestsituatie ook een ruimere kijk geven op de pestende en gepeste kleuters in hun zoektocht naar hun eigen plekje in de groep.

Het blijft ten slotte mijn taak alsook mijn wens om als leerkracht, samen met ouders, leerkrachten en alle andere betrokken partners binnen en buiten het onderwijs, te bouwen aan een mooie toekomst voor onze kinderen.

1.2 Leeswijzer

Hieronder volgt een overzicht van wat u allemaal mag verwachten bij het lezen van dit werkstuk. Binnen deze bachelorproef vallen er vijf onderdelen te onderscheiden: de inleiding, de literatuurstudie, de methodologie van het onderzoek, de resultatenanalyse van het onderzoek en tot slot het antwoord op de onderzoeksvraag met hierbij een aantal aanbevelingen voor de toekomst.

In het inleidend stuk kwam de probleemstelling van dit document aan bod nl. pestgedrag bij kleuters. Binnen deze probleemstelling werd er een hoofdvraag geformuleerd, die als leidraad gebruikt zal worden doorheen de uitwerking van dit eindwerk.

Bij de literatuurstudie zal pest- en plaaggedrag worden gedefinieerd. Vervolgens zal er een beeld gevormd worden over de verschillende bestaande vormen van pestgedrag. Ook het groepsproces, gericht op een rolverdeling die pesten in de hand kan werken, zal naar voor geschoven worden. Daarnaast zullen de mogelijke risicofactoren voor de betrokken partijen bij een pestsituatie in kaart gebracht worden. Tot slot zal pesten bekeken worden vanuit de ontwikkelingspsychologie. Hierbij zal er even stilgestaan worden bij mogelijke (preventieve) initiatieven die kunnen ondernomen worden om pesten aan te pakken.

In het stuk van de onderzoeksmethodologie zal er kort worden toegelicht hoe het onderzoek werd aangepakt. Zowel de onderzoeksstrategie, de onderzoeksmethode, de onderzoekspopulatie als het onderzoeksinstrument met zijn beperkingen, zal in dit stuk voorkomen.

Een vierde belangrijk stuk zal bestaan uit de toelichting van de resultaten van het eigen onderzoek. Hierin zal een beeld gevormd worden van wat de bevroegde ervaringsdeskundigen m.b.t. de pestproblematiek in de kleuterschool hebben aangegeven. Hierbij zullen ook enkele visuele weergaven van de resultaten aanwezig zijn.

Tot slot zal er een algemene conclusie geformuleerd worden, die antwoord zal bieden op de hoofdvraag in dit onderzoek. In dit slotstuk zal er teruggeblikt worden op het theoretisch kader en zal er een koppeling plaatsvinden tussen de theorie en de resultaten van het onderzoek.

2. Literatuuroverzicht

2.1 Wat is pesten?

2.1.1 De definitie van pesten.

Volgens het **Van Dale** woordenboek versta je onder 'pesten' eerder treiteren. Wanneer je treiteren opzoekt, komen al snel de synoniemen plagen en pesten naar voor. Hierop zal er in het volgende onderdeel verder worden ingegaan.

Vanuit **de ontwikkelingspsychologie** kan pesten omschreven worden als een voortdurende reeks negatieve fysieke of verbale interacties van een of meerdere personen ten opzichte van een ander persoon. (Slot & Van Aken, 2013)

Bob Van der Meer, een Nederlandse psycholoog die zich bezighoudt met de problematiek van geweld op school, spreekt bij pesten van een zekere systematiek of regelmaat waarbij er eveneens een ongelijke machtsverhouding aanwezig is. De pestkop wordt aanzien als winnaar terwijl het slachtoffer de verliezende partij is. Uiteindelijk lijkt het slachtoffer niet meer voor zichzelf te kunnen opkomen en loopt deze persoon mogelijks blijvende lichamelijke of geestelijke schade op. (Van der Meer, 2003)

De Belgische pestexpert **Gie Deboutte**³ geeft ook aan dat het gaat om een herhaaldelijk en langdurig proces van geestelijk en/ of lichamenlijk geweld door één of meerdere personen. Het doel hierbij is om het slachtoffer te raken. Door het machtsonevenwicht hebben de slachtoffers weinig tot geen verweer.

De Zweed **Dan Olweus** is één van de grondleggers van het onderzoek rond pesten die in vele literaire werken over pesten opduikt. Hij beschrijft pesten als "een antisociaal en agressief gedrag waarbij het slachtoffer herhaaldelijk en langdurig negatieve handelingen van materiële, fysieke of psychische aard moet ondergaan door één of meerdere pestkoppen". Negatieve handelingen zijn acties waarbij iemand met opzet een ander schade berokkent, benadeelt of lastigvalt of dat probeert te doen. (Emmerechts, 1999)

Herberd Prinsen, een ervaren Nederlands onderwijsbegeleider, verstaat onder pestgedrag een situatie waarbij een of meerdere jongere(n) een andere jongere of een groep jongeren meermaals en gedurende een lange periode lichamenlijk of geestelijk geweld aandoet. Dit met de bedoeling de ander pijn te doen. Bij pesten heeft het altijd te maken met een machtsverschil: De pestkop is machtiger en de gepeste is onderschikt. (Prinsen, 2013)

---

³ Deboutte, G., lezing: "Pesten, gedaan ermeel!", persoonlijke mededeling, 20 oktober 2015

Vzw Leefsleutels, een organisatie die staat voor het welzijn op de school, begrijpt vervolgens onder pesten: "het regelmatig en langdurig lastigvallen van iemand met de bedoeling de ander fysiek of emotioneel pijn te doen". Er is steeds sprake van een machtsverschil tussen de pester en het slachtoffer. Meestal gebeurt het in groepsverband en regelmatig gespreid in de tijd. Pesten wordt ook wel eens aanzien als kindermishandeling onder kinderen. (Leefsleutels VZW, 2006)

De bovenstaande beschrijvingen van pesten, afkomstig van diverse auteurs, bevestigen bijgevolg dat pestgedrag steeds een aantal specifieke eigenschappen bezit. Door rekening te houden met bovenvermelde definities van pestgedrag, werd er binnen deze bachelorproef **een eigen werkdefinitie** van het fenomeen pesten gehanteerd. Een definiëring die bijgevolg ook zal gebruikt worden bij het te voeren empirisch onderzoek. Het gaat hierbij om volgende werkdefinitie:

"Pesten is een stelselmatige vorm van agressie waarbij één of meer personen proberen een andere persoon fysiek, verbaal of psychologisch schade toe te brengen. Bij pesten is de macht ongelijk verdeeld."

2.1.2 Het verschil tussen plagen en pesten

'Pesten = TIK TIK TIK...'
(*Onophoudelijke druppels op hetzelfde hoofd*)
'Plagen = TIK TAK TIK TAK...'

(Leefsleutels VZW, 2006)

In vele werken over het pestfenomeen, wordt pestgedrag met plaaggedrag vergeleken. Ondanks het feit dat er soms maar een kleine kloof ligt tussen plagen en pesten, vallen er toch grote verschillen op te merken tussen beide gedragsvormen.

Plagen

Plagen wordt geassocieerd met het op een speelse en onschuldige wijze prikkelen van anderen. Er is geen sprake van machtsverschillen en dit gedrag komt maar sporadisch voor. (Somers, 2014) Bij plagen worden niet steeds dezelfde personen gevisieerd. Vandaag wordt de ene eens geplaagd en morgen de andere. Bij plagen is de intentie er niet om iemand gericht te kwetsen. Plagerijen houden op te bestaan als de geplaagde duidelijk maakt dat het gedrag niet aangenaam is. De aanwezige groeps sfeer lijdt niet onder dit plaaggedrag. (Tumult, 2016) De gevolgen voor de andere zijn vrijwel onbestaand. Plagen wordt meestal gezien als een grap uithalen met iemand anders. (Somers, 2014)

Plagen is van korte duur en zou zich, zoals hierboven al reeds vermeld werd, afspelen tussen gelijken. (Leefsleutels VZW, 2006) Bij pesten zou er geen sprake zijn van een winnaar of verliezer, de andere partij is sterk genoeg om zich te verdedigen en zelfverzekerd op stellen. (Van der Meer, 2003)

Let wel, de term 'plagen' wordt wel eens gebruikt om het pestgedrag te minimaliseren of weg te lachen. Vergeet niet dat plagen ook soms een kwetsend karakter kan hebben. (Leefsleutels VZW, 2006)

Pesten

Dit gedrag kan niet geassocieerd worden met speelsheid of humor. De pester kiest er bewust voor om te pesten, de intentie om anderen te kwetsen is hierbij aanwezig. (Tumult, 2016) Bij pestgedrag is er een duidelijk structureel machtson evenwicht aanwezig tussen pester en gepeste. Daarbij lijkt de pester niet te stoppen na één enkele keer. (Somers, 2014) Pesten is dus van langdurige aard, herhaalt zich en houdt niet vanzelf op. (Deboutte, 1995) Vaak wordt hierbij dezelfde persoon als mikpunt aangeduid.

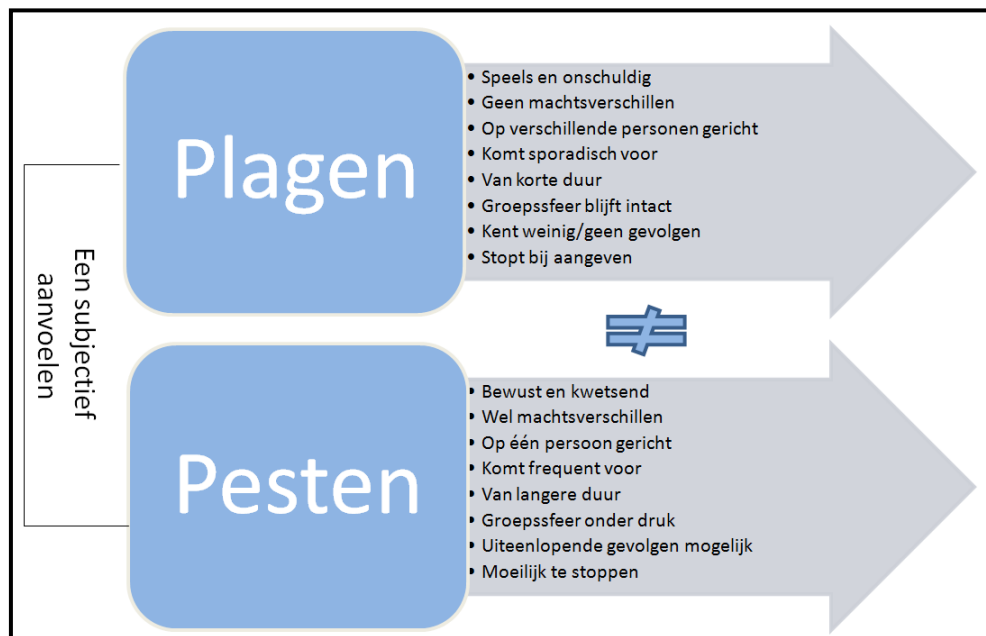
De dader handelt op deze wijze in zijn zoektocht naar macht, status en waardering van de anderen binnen de groep. (Tumult, 2016) In tegenstelling tot plagen kan pestgedrag wel blijvende schade veroorzaken voor het slachtoffer, zoals fysisch of psychisch lijden. (Somers, 2014)

Sommige auteurs stellen dat plagen mag, plagen moet zelfs, want plagen zou goed zijn om voor jezelf te leren opkomen. Hiervan word je sterker en neemt je weerbaarheid toe. Op deze wijze zou sporadisch plaaggedrag bijdragen aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. (Van der Meer, 2003)

Daarentegen kan pesten echter niet meer, want pesten kan vergeleken worden met kindermishandeling. (Van der Meer, 2003) Bij frequent pestgedrag lijkt het slachtoffer niet of niet voldoende voor zichzelf te kunnen opkomen, waardoor zijn weerbaarheid zal dalen. (Leefsleutels VZW, 2006)

Ondanks het feit dat plaag- en pestgedrag elk hun eigen specifieke kenmerken bezitten, kunnen we hierbij toch stellen dat pest- en plaaggedrag steeds om een subjectief aanvoelen gaat, dat verschilt van persoon tot persoon. Iemand kan een welbepaalde gedraging of handeling als plagen aanzien terwijl de ander dit als pesten ervaart en vice versa.

Een visuele weergave van de voornaamste bovenvermelde verschillen tussen plagen en pesten, is hieronder weergegeven:

2.1.3 Pesten op school kent verschillende vormen

Naast een leeromgeving vormt de school ook een ontmoetingsplaats voor kinderen, elk met een unieke persoonlijkheid. Deze verschillen in opvattingen, karakter, uiterlijk en levenswijze durven wel eens te botsen met elkaar. De speelplaats op school vormt hierbij vaak een actieterrein waar pestgedrag tussen kinderen kan optreden. (Tumult, 2016)

Dit probleemgedrag kan zich op verschillende manieren voordoen (Departement Onderwijs en Vorming, 2015):

- Verbaal pesten;

Bij deze vorm van pesten wordt er gebruikgemaakt van woorden om anderen te kwetsen, te bedreigen of te vernederen. Onder deze vorm vallen scheldwoorden, bijnamen, opmerkingen die van kwetsende aard zijn of het nazeggen van wat de ander gezegd heeft. (Somers, 2014)

- Non-verbaal pesten;

Deze vorm van pesten kan zowel fysiek (slaan, shoppen, bijten, duwen, ...) als niet-fysiek (het nabootsen van gedragingen of uiterlijke kenmerken) van aard zijn.

Het nabootsen of vergroten van andermans uiterlijke kenmerken kan erg subtiel worden toegepast door de pester, maar dit heeft daarom geen mindere impact op het slachtoffer dan wanneer het slachtoffer fysiek wordt aangepakt.

- Materieel pesten;

Deze vorm van pesten kan gericht zijn op het stukmaken, het verbergen, beschadigen of stelen van andermans materiaal. (Departement Onderwijs en Vorming, 2015)

- Emotioneel of relationeel pesten;

Bij emotioneel pesten is het pestgedrag gericht op het uitsluiten van de andere, het discrimineren omwille van afkomst, huidskleur, of andere moedertaal. Afpersing alsook het verspreiden van geruchten of roddels kunnen ook onder deze noemer worden geplaatst.

- Direct of indirect;

Pesten kan gebeuren op basis van direct of indirecte wijze en zou seksespecifiek kunnen zijn waarbij jongens vaker de directe vorm toepassen zoals het fysieke, slaan, duwen, dingen afnemen met geweld. En waarbij meisjes vaker de indirecte wijze van pesten aannemen. Zij lijken vaker te schelden te roddelen of anderen uit te sluiten. (Slot & Van Aken, 2013)

- Cyberpesten;

Deze pestvorm is de meest recente, innoverende en wellicht ook de meest verregaande vorm van pesten waarbij er weinig of geen sociale controle mogelijk is. Zowel binnen als buiten de schoolmuren lijkt cyberpesten, ook wel "digitaal pesten" genoemd, voor te komen. Dit in tegenstelling tot bovenvermelde pestvormen die zich meestal beperken tot aan de schoolpoort.

Bij cyberpesten wordt er gebruik gemaakt van internet, digitale en sociale media zoals Facebook, Twitter, Youtube, ... Scholen staan hier vrij machteloos tegenover want het grote probleem bij deze vorm van pesten is dat het 'brein' achter deze acties moeilijk of niet te achterhalen is⁴. (Prinsen, 2013)

Bij het pestfenomeen komt er niet vaak slechts één van bovenstaande pestvormen naar voor, maar worden de slachtoffers doorgaans met een combinatie van verschillende pestvormen geconfronteerd. (Klasse, 2016)

---

⁴ De Veirman, L., Jansegers, E., Van Rentergem, D., Wijnant, E., Cursus Omgaan met mensen 3-OLA Agogische vaardigheden, 2014 – 2015, Odisee-Hogeschool.

2.1.4 Pesten: een groepsproces met rolverdeling

Jongeren behoren tot diverse vriendengroepen. Deze groepen maken deel uit van een grotere sociale context, gevormd door de groep die ontstaan is binnen de schoolmuren. Jongeren brengen namelijk erg veel tijd door binnen het schoolmilieu, waar ze leerrijke ervaringen voor de toekomst opdoen. De sociale status van jongeren binnen de groep blijkt hierin een erg grote rol te spelen. (Slot & Van Aken, 2013)

Het proces van groepsvorming (Tuckmans)

De manier waarop de groep gevormd wordt heeft een invloed op pesterijen. Vooral de groepswaarden zijn van groot belang. Bij het proces van groepsvorming spelen er zich 5 fasen af (Emmerechts, 1999):

- Fase 1 "Forming": hierbij probeert iedereen een manier te vinden om deel uit te maken van de groep en ook zichzelf te zijn.
- Fase 2. "Storming": bij deze fase wordt de hiërarchie van de groep bepaald. In deze fase geldt de wet van de sterkste. Daarom wordt dit stadium ook wel eens de conflictfase genoemd.
- Fase 3. "Norming": in deze fase worden de groepsnormen bepaald waaraan de groep zal moeten voldoen. Diegene die bovenaan de hiërarchie staat, heeft het meeste invloed op de groep. Binnen deze derde fase weten de groepsleden enigszins hoe ze met elkaar moeten omgaan, hoe interne conflictsituaties dienen te worden aangepakt en hoe de groep moet omgaan met slachtoffers van pestgedrag. Personen die anders zijn en niet voldoen aan de groepsnorm, hebben de grootste kans om gepest te worden.
- Fase 4. "Performing": bij deze fase is er sprake van een groep. Hierbij wordt er als team samengewerkt om één gemeenschappelijk doel te bereiken.
- Fase 5. "Termination": wanneer het gemeenschappelijk groepsdoel behaald is, gaan de groepsleden op autonome wijze verder. Hierbij ontstaat er afstand tussen de leden onderling waardoor het beëindigen van de groep geen gemis in de hand werkt.

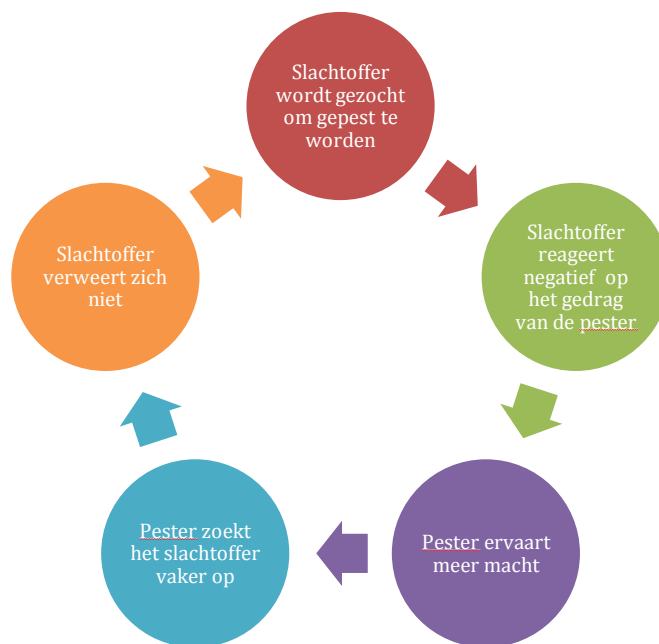
De bestaande rollen binnen de groep

Wanneer de vorming van een groep is voltooid, wordt het duidelijk wie welke rol op zich neemt. Bij de totstandkoming van een pestgroep zijn er een aantal verschillende betrokken partijen aanwezig, die elk een eigen rol toebedeeld krijgen. Binnen de pestproblematiek kunnen volgende rollen worden onderscheiden:

- De pester

Deze rol wordt toegekend aan diegene die pest of die anderen hiertoe aanzet. Over het algemeen is het zo dat de pester veel sterker is dan het slachtoffer, zowel op fysiek als verbaal vlak. Hij oogt voor de anderen erg zelfzeker, maar dit kan slechts een masker zijn waar hij zijn onzekerheid achter verstopt. De pester kan zich moeilijk of niet verplaatsen in de gevoelens van zijn slachtoffers. Zijn pesthandelingen hebben geen invloed op zijn geweten, volgens hem zou het slachtoffer hier zelf om vragen. Het feit dat de gepeste niet aan de groepsnormen voldoet, wordt vaak door de pester gebruikt als uitvlucht om zijn pestgedrag goed te praten. (Prinsen, 2013) (Leefsleutels VZW, 2006)

De vicieuze cirkel van pesten maakt duidelijk wat de invloed is van de pester op de gepeste en hoe het komt dat dit pestgedrag zich blijft stellen.

(Prinsen, 2013) (Leefsleutels VZW, 2006)

- De gepeste of het slachtoffer

Zoals hierboven vermeld is de manier waarop een groep is samengesteld van groot belang. Binnen deze groep zijn er enkele normen die vooropstaan. Het slachtoffer lijkt meestal niet aan deze groepsnormen te voldoen. Het 'anders' zijn wordt door de groep beslist. Iemand die zich buiten de groepsnorm bevindt, loopt meer kans om slachtoffer te worden van pestgedrag, dan wie zich veilig binnen deze norm kan stellen. (BDJ – Jeugd en Vrede, 1996) Het slachtoffer is over het algemeen ook fysiek minder sterk ten opzichte van de pester. Zichzelf verdedigen en voor zichzelf opkomen lijken slachtoffers niet te doen binnen een peestsituatie. Doordat ze weinig steun krijgen van anderen in de groep voelen ze zich erg eenzaam. Ook de sociale vaardigheden lijken afwezig of minder sterk ontwikkeld te zijn bij deze persoon in het pestverhaal. Volgende symptomen die bij de gepeste kunnen voorkomen, als indicaties van een pestprobleem, zijn: angst, onzekerheid, slapeloosheid, stemmingswisselingen, ... (Leefsleutels VZW, 2006)

- De toeschouwer

Deze rol wordt door Gie Deboutte benoemd als het "omstandereffect" of het "bijstandereffect". Dit wijst erop dat toeschouwers weten dat er een pestproblematiek bestaat maar dat ze hier geen deel van willen uitmaken. Toeschouwers kijken namelijk toe maar grijpen echter niet in. (Somers, 2014)

- De meeloper

Meelopers nemen actief deel aan de pesterijen, vaak om zelf niet als slachtoffer geïsoleerd te worden. Ze bekennen kleur en laten zich door de pester meeslepen en onderdrukken. Meelopers kunnen op directe of indirecte wijze de pester aanmoedigen om het pestgedrag te blijven stellen. Vaak hebben deze personen weinig zelfvertrouwen om het pestgedrag een halt toe te roepen. (Somers, 2014)

- Zwijgende middengroep

Deze partij lijkt zich af te zonderen van het pestgedrag, ze doen alsof ze niets van de problematiek opvangen. Ze ontkennen het pestgedrag en verklaren soms onterecht dat er niet gepest wordt binnen hun groep. Door hun stilzwijgen geven ze eigenlijk op indirecte wijze hun goedkeuring aan het pestgedrag van de dader. Op deze manier kan deze houding het pestgedrag in stand houden.

- De held

Deze rol is weggelegd voor iemand die beschikt over een stevige dosis zelfvertrouwen en een hoge sociale status. Hij durft in te gaan tegen het pesten en probeert met het oog op de bescherming van het slachtoffer de pester te stoppen. (Prinsen, 2013)

2.1.5 Risicofactoren voor pestgedrag

In een peestsituatie kan in principe elk kind gevisieerd worden als zondebok. Toch is het zo dat het ene kind hiervoor meer 'risico' loopt dan het andere kind. Diverse oorzaken kunnen hier aan de basis liggen.

Allport, een belangrijke Amerikaanse spilfiguur binnen de sociale psychologie, geeft aan dat er 4 doorslaggevendende factoren zijn die de kans op het slachtofferschap van pestgedrag vergroten, namelijk:

1. De mate van "anders" zijn van de gepeste;
2. De mate van bereikbaarheid van de gepeste voor de pester;
3. De mate van weerbaarheid en sociale redzaamheid van de gepeste;
4. De mate van vroegere pestervaringen als slachtoffer.

(BDJ – Jeugd en Vrede, 1996) (Emmerechts, 1999)

Daarnaast zijn er ook nog andere oorzaken die een belangrijke rol kunnen spelen bij het ontstaan van pestgedrag:

Het kind

Eén van de vooroordelen is dat pesten enkel zou gericht zijn op het uiterlijk van de ander. Uiterlijke kenmerken kunnen aan de basis van pesten liggen, maar het aandeel van deze risicofactor is niet zo groot zoals men vaak zou vermoeden. (BDJ – Jeugd en Vrede, 1996)

De thuissituatie – Sociale vaardigheden

Wanneer er tijdens de opvoeding een tekort is aan sociale vaardigheden, dan kan het kind erg onzeker worden. Deze sociale ontwikkeling wordt gekoppeld aan de ontwikkeling van het hechtingsgedrag. De basis voor dit hechtingsgedrag begint in het 1^e levensjaar. (Mönks & Knoers, 2004)

Een moeilijke thuissituatie kan aan de basis liggen van dit tekort. Daardoor gaat het kind zich op een negatieve manier proberen te manifesteren door pestgedrag aan te nemen. Zich op deze wijze gedragen, lijkt voor hem de enige manier te zijn om zich binnen de groep te laten gelden.

Een andere mogelijkheid is dat de pester erg zeker is van zichzelf. Daarbij kan hij zich niet verplaatsen in de andere. Tijdens zijn omgang met anderen mist er bij hem vooral het respect voor zijn tegenpartij. Ook dit gedrag kan met het kind meegegroeid zijn vanuit zijn opvoeding of thuiscontext. (BDJ – Jeugd en Vrede, 1996)

De leefomgeving van het kind is in sommige gevallen niet veilig genoeg. Kinderen hebben nood aan regels en afspraken. Deze dienen consequent toegepast te worden. Een laissez-faire-houding kan mogelijks pestgedrag uitlokken. Binnen het laissez-faire-klimaat is het moeilijk om het pestgedrag dat mogelijks gesteld wordt, te stoppen. Daarmee wordt niet ontkend dat pestgedrag niet kan voorkomen bij kinderen die wel een veilig klimaat genieten. Deze kinderen kunnen gebruikmaken van pesten om hun zelfvertrouwen nog meer te laten groeien of te laten ontwikkelen. (Prinsen, 2013)

Daarnaast is het zo dat wie thuis nooit heeft leren ruzie maken, nooit geleerd heeft hoe hij/zij kan omgaan met agressief gedrag. Hierbij is er sprake van een gebrek aan weerbaarheid. (Deboutte, 1995)

De school

Als school is het belangrijk om een veilig klimaat te ontwikkelen voor elk kind waarin het alle ruimte krijgt om zich te ontplooien. Net zoals het werken aan welbevinden en het gezondheidsbeleid belangrijk is, dient er ook gewerkt te worden aan het voorkomen en het aanpakken van pestgedrag op school.

Degene die aan het hoofd staat van de school, namelijk de directie dient ervoor te zorgen dat alle betrokken partijen op school weten wat de aanpak is wanneer het pestgedrag zich voordoet op school.

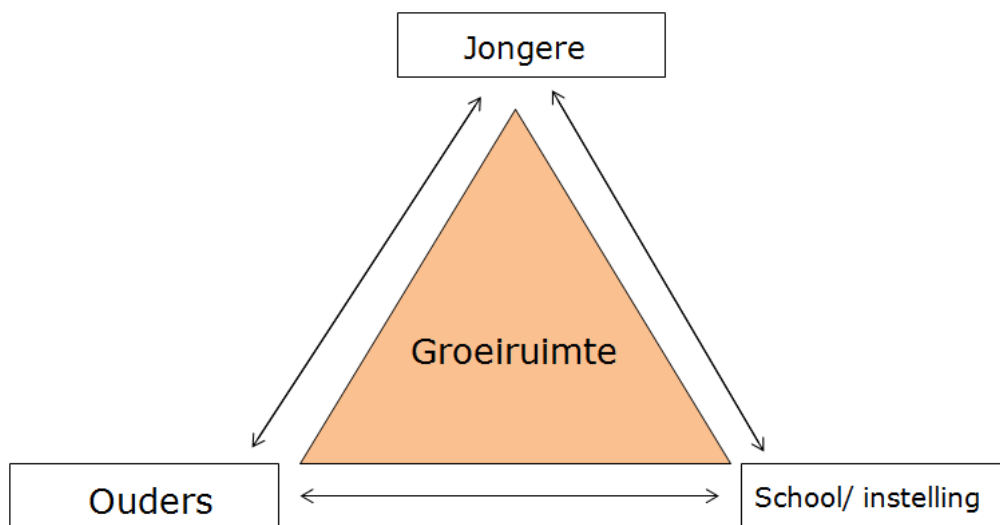
Een schoolwerkplan rond pesten moet bestaan uit een goede visie gekaderd binnen een goede missie. Binnen dit pestbeleid proberen leerkrachten de zelfstandigheid van hun leerlingen te verhogen. Daarbij is het belangrijk om niet enkel op het negatieve van pesten te staren maar om positieve dingen die je opmerkt in je klas te stimuleren.

Je kan als leerkracht een zee van tijd nemen om het probleem aan te pakken, als het probleem bij het kind thuis ligt kan het gedrag niet in een vingerknip worden opgelost door één enkel gesprek in groep. En vergeet ook niet dat je reactie als leerkracht een grote invloed heeft op de rest van de klas, er zijn ook gevallen van pesten door leerkrachten ten opzichte van leerlingen waargenomen. (Van der Meer, 2003)

Een belangrijke voorwaarde om pestgedrag te voorkomen is dat bovenstaande partijen rechtlijnig tegenover elkaar staan. Het kind staat hierbij centraal, de school en de ouders dienen met elkaar samen te werken.

Deze driehoek wordt dynamisch genoemd aangezien hij steeds in beweging is. De lijnen tekenen de communicatie die ontstaat tussen deze betrokken partijen. Opvallend aan het figuur zijn de gelijke zijden omdat er gelijkheid bestaat binnen de drie partijen. In het midden is groeiruumte geplaatst, hierin kunnen de kinderen groeien en ontwikkelen.

Wanneer de zijden veranderen ten opzichte van elkaar lijkt het groei- en ontwikkelingsproces te stagneren, de groeiruumte vermindert net zoals de veiligheid, geborgenheid en zelfstandigheid van het kind.

Figuur: De dynamische driehoek.
(Prinsen, 2013)

2.1.6 Mogelijke gevolgen van pesten

Voor het slachtoffer

Naar aanleiding van de gevolgen van pesten werd onderzoek gedaan. Daaruit blijkt dat slachtoffers die in aanraking kwamen met deze problematiek, passief of provocerend gedrag gingen vertonen. Daarbij werden kenmerken van passief gedrag: emotioneel gevoelig zijn, het schuwen van oogcontact en weinig tot geen vrienden hebben, opgemerkt.

Daarnaast zijn kenmerken van provocerend gedrag dat ze angstig reageren of agressiviteit kunnen vertonen. Deze kinderen lijken plots een kort lontje te hebben, heel onverwachts lijken ze door het lint te gaan. Als buitenstaander heb je soms de verkeerdelijk reactie om het kind te gaan straffen op zijn gedrag.

Volgens Dr. Bob van der Meer is "zowel het passieve als het provocerende gedrag 'aangeleerd gedrag'," (Van der Meer, 2003)

Op psychisch vlak:

Mensen die vroeger in hun kindertijd gepest werden hebben meer kans op het ontwikkelen van een minderwaardigheidsgevoel. Ze zien de waarde van zichzelf niet in en zijn erg onzeker over de dingen die ze doen. Daarnaast zien ze niet in dat ze de moeite waard zijn om iemands vriend of partner te zijn. Ze zien hun afstandelijke relatie ten opzichte van anderen als 'normaal' omdat ze steeds in deze rol geduwd werden.

Daarnaast lijken deze mensen minder voor zichzelf op te komen. Ze hebben tijdens de pestperiodes niet geleerd hoe ze voor zichzelf moeten opkomen om het pestgedrag te stoppen en dit gedrag blijven ze stellen tegenover anderen die hen onrecht aandoen. Ze durven niet naar voor te treden en in te gaan tegenover anderen.

Hun lagere vertrouwen in anderen zorgen ervoor dat dit uiteindelijk als wantrouwen of argwaan wordt gezien. Ze schermen zich steeds meer van anderen af en willen niet ingaan op initiatieven van anderen. Uiteindelijk creëert de gepeste een cocon voor zichzelf waarin hij zich wel veilig kan voelen, ver weg van al de pesters. Om zich te kunnen afschermen lijkt de gepeste ook veel uitvluchten en smoesjes te verzinnen. (Deboutte, 1995) (BDJ – Jeugd en Vrede, 1996)

Ook psychosomatische klachten lijken zich te gaan ontwikkelen door constante blootstelling aan stress en emotie. Daarnaast bestaat het gevaar dat kinderen of volwassenen die slachtoffer waren van pesten met suïcidale gedachten rondlopen en uiteindelijk soms zelfmoord plegen. (Prinsen, 2013)

Op fysisch vlak:

Ook op lichamelijk vlak kunnen de gevolgen voor kinderen die gepest werden groot zijn. Doordat ze zo gespannen waren toen ze gepest waren en hun bewegingen reserveerden zijn de meeste gepeste mensen niet zo sportief of behendig. Soms vertonen ze een krampachtig of stijve houding. Ook spanningshoofdpijn of migraine, buikpijn,... kunnen een uiting zijn op fysisch vlak van een pestverleden. (Deboutte, 1995)

Voor de pester

Pesters lijken voordeel te halen uit hun gedrag. Ze worden aanzien door anderen als sterk en een durfal. Toch is er ook een keerzijde aan hun medaille. Pesters lijken weinig of geen echte vrienden te hebben. De groep waarin de pester zich bevindt, lijkt meestal schrik te hebben van hem/haar.

Daarnaast lijkt het zo dat de pestkop van zijn 'rol' niet meer vanaf komt. Hij blijft aanzien worden als een pester. Toch zien we in sommige gevallen dat er een onderliggend probleem is aan het gedrag dat hij stelt. Zo is een pester soms moeilijk te triggeren op school of in clubverband. Daaruit vloeien concentratieproblemen voort. Er is een grotere kans tot spijbelen of op latere leeftijd te kiezen voor een leercontract.

Op nog latere leeftijd heeft het tekort aan sociale vaardigheden ook een mogelijke invloed op zijn leven, zowel binnen een relatie als binnen het werkveld. (Deboutte, 1995) (BDJ – Jeugd en Vrede, 1996)

Voor de middengroep

Deze groep lijkt soms achteraf te wringen met een schuldgevoel. Ook al deden ze niet bewust mee, toch voelen ze aan dat de groepsgeest bedorven is. Omdat ze verschillende gedragingen niet begrijpen of verkeerd inschatten, leidt dit tot misverstanden en kunnen daaruit nieuwe conflicten voortvloeien.

Sommige betrokkenen binnen deze middengroep gaan de pesterijen normaal vinden en kunnen het gewetenloze en gevoelloze karakter van de pestkop overnemen. Daarnaast is de kans groot dat er klikjes ontstaan binnen de groep. (Deboutte, 1995)

Voor de ouders en het gezin van de gepeste

Wanneer de ouders vernemen dat hun kind het slachtoffer is van pestgedrag lijkt er een soort schokgolf voor het gezin te gaan. Daarbij kan er sprake zijn van diverse gevoelens aan het adres van de ouders. Gevoelens van woede en verontwaardiging moeten soms plaats maken voor schaamte en onzekerheid.

Op sommige momenten kunnen de ouders niet terecht bij de meest voor de hand liggende contactpersonen of opvoeders van hun kind. Dit zorgt ervoor dat ze zich machteloos voelen tegenover de situatie. (Deboutte, 1995)

Voor de ouders en het gezin van de pestkop

Communicatie binnen het gezin is erg belangrijk. Wanneer de pestkop en zijn ouders geen relationeel sterke band hebben en wanneer er weinig of geen contact is tussen de ouders en de school, wordt de pestkop thuis op zijn gedrag dat hij stelt niet aangesproken.

Daarnaast is het zo dat ouders van een pestkop vaak teleurgesteld zijn in het gedrag dat hun zoon of dochter stelt. Hierbij bestaat de kans dat hun gevoelens van teleurstelling of boosheid er toe zullen leiden dat ze meteen hun kind zullen straffen voor zijn/haar pestgedrag. Dit kan er echter toe leiden dat het pestgedrag juist meer zal escaleren.⁵

---

⁵ Deboutte, G., lezing: "Pesten, gedaan ermee!", persoonlijke mededeling, 20 oktober 2015

2.1.7 Pesten benaderd vanuit de ontwikkelingspsychologie

In diverse literatuurbronnen komt de leeftijd gekoppeld aan de pestproblematiek aan bod. De ene heeft het over kleuters terwijl de andere praat over jongeren of adolescenten, maar vanaf welke leeftijd is er nu echt sprake van pestgedrag bij kinderen?

In het begin tussen de 0-18 maand is het kind nog niet in staat om de koppeling te maken tussen zichzelf en de wereld. Je zou kunnen stellen dat een baby zijn opvoeder lijkt te pesten door huilbuien of driftig gedrag. Toch stelt het kind dit gedrag niet met opzet om zijn opvoeder te pesten. Het kind is egocentrisch ingesteld en denkt niet aan de ander.

Na de leeftijd van 18 maand tot de leeftijd van ongeveer 6 jaar zal het kind onderscheid maken tussen 'Private- speech' en 'socialized-speech'. Daarbij is de Private-Speech eerder op zichzelf gericht terwijl de socialized-speech gericht is op communicatie met anderen.
(Mönks & Knoers, 2004) (Leefsleutels VZW, 2006)

“ Er is geen normaal kind in welke periode van zijn ontwikkeling ook, dat de taal uitsluitend gebruikt voor zelfcommunicatie”

Aan het einde van de 'peuterperiode' is het kind sociaal in staat om met anderen te gaan spelen en daarbij rekening te houden met de regels. Toch vertonen deze kinderen fysieke en verbale agressie. Doordat de kinderen groeien, neemt ook hun fysieke kracht toe. Ze lijken een machtsspelletje te willen gaan spelen om aan te tonen aan anderen hoe sterk ze zijn.

Als het kind de leeftijd heeft bereikt van 4 jaar (kleuter) zien we dat communiceren met leeftijdgenoten een andere dimensie krijgt. Het kind kan vanaf deze leeftijd invloed uitoefenen op anderen en hun eigen behoeften uitdrukken. Doordat hun woordenschat uitbreidt gebruiken ze af en toe ook eens bepaalde scheldwoordjes. Deze gedragingen kunnen ervoor zorgen dat er tussen de kleuters wrijvingen ontstaan waarbij ze zich tegenover elkaar opstellen.

Toch wordt er ook bij deze groep nog niet verklaard dat het gedrag gelinkt kan worden aan pesten.
(Mönks & Knoers, 2004) (Leefsleutels VZW, 2006)

Daarnaast is de 'normatieve ontwikkeling' gevormd bij een kind van deze leeftijd. Hij kent het verschil tussen goed en kwaad en kan zijn handelen hieraan beginnen aanpassen.

Het gedrag dat de kleuters stellen zou niet met voorbedachte rade zijn. Hun bedoeling is niet om de ander te kwetsen, op deze leeftijd is hun gedrag niet intentioneel. Als we dit gedrag koppelen aan bovenstaande tekst kan het gedrag van deze kleuters vallen onder plaaggedrag.

Op 6-jarige leeftijd (einde 3^e kleuterklas – begin 1^e leerjaar) leren kinderen uiteindelijk dat hun gedrag mogelijke gevolgen heeft voor leeftijdsgenoten. Ze ondervinden dat hun eigen 'ik-je' onderdeel uitmaakt van een grote sociale context. Hierbij ontwikkelen ze inlevingsvermogen (empathie), besef van verantwoordelijkheid en leren ze over zichzelf reflecteren (zelfreflectie).

Daarentegen ontstaan er binnen deze leeftijdscategorie ook vormen van buitensporig gedrag zoals pesten en uitsluiting. Ervaringsdeskundigen spreken elkaar tegen op vlak van leeftijd gekoppeld aan het pestgedrag. De ene koppelt de pestproblematiek aan de leeftijd van 6 jaar, terwijl de andere deze problematiek koppelt aan een leeftijd van 8 jaar. Onderzoek wijst uit dat de leeftijd waarbij het pesten het meest voorkomt tussen 10 en 14 jaar is. (Mönks & Knoers, 2004) (Leefsleutels VZW, 2006)

2.1.8 Initiatieven om pesten aan te pakken

Bij de aanpak van pesten denken we al snel aan diverse initiatieven die de laatste jaren aan bod zijn gekomen via allerlei mediakanalen en sociale media. Het doel van deze initiatieven is om pestgedrag (preventief) tegen te gaan.

“Move tegen pesten”

Eén van de bekendste initiatieven op vlak van pesten is de “Ketnet-move tegen pesten”. Dit initiatief is tot stand gekomen binnen de Vlaamse week tegen pesten, dat het Vlaams Netwerk “Kies Kleur tegen Pesten”, organiseert. (Kies kleur tegen pesten, 2016)

Dit jaar liep de Vlaamse week tegen pesten van 30 januari 2016 tot vrijdag 5 februari 2016 en brachten William Boeva en Ketnetwrapster Sien Wynants een vernieuwd campagnelied: “Iedereen brullie!”. (Ketnet, 2016)

Week tegen pesten:

Zoals hierboven vermeld, wordt de move tegen pesten geïntegreerd in de week tegen pesten. De week tegen pesten is georganiseerd in samenwerking met het Vlaams Netwerk Kies Kleur tegen pesten, waarvan Gie Deboutte voorzitter is.

Deze organisatie werkt mee aan de preventieve aanpak van pestgedrag. Dit netwerk werkt samen met diverse organisaties, verenigingen en verschillende individuen zoals Deboutte, die allen expertise hebben met betrekking tot het pestthema.

De volgende editie van de Vlaamse Week tegen Pesten wordt verwacht van 17 februari tot 24 februari 2017.

Tumult:

Sinds 2000 bestaat er de “pesten dat kan niet!-prijs”, georganiseerd door jeugdorganisatie “Tumult (talent voor samen leven)”. Dit is een erkende Vzw en jeugdorganisatie die zich specialiseert in de aanpak van conflictgedrag tussen mensen en groepen door middel van het geven van vormingen en het organiseren van kampen en diverse projecten. Deze prijsuitreiking betekent steeds het startschot van de week tegen pesten. Binnen deze jury zetelen ervaringsdeskundigen en leden van het Vlaams Netwerk “Kies Kleur tegen Pesten”.

Leefsleutels

Deboutte, de voorzitter van "kies kleur tegen pesten", is als stafmedewerker ook een belangrijke spilfiguur binnen "Leefsleutels" als organisatie. Deze vereniging wil kinderen en jongeren de kansen aanreiken om zich te ontplooiën. Daarbij organiseren ze vormingen en begeleidingen aan de hand van bepaalde programma's.

Binnen hun programma's ondersteunen ze leerkrachten, zorgcoördinatoren en leerlingbegeleiders. Hun doel is om kinderen te begeleiden om te groeien naar sociaal competente personen die op een positieve manier kunnen omgaan met de negatieve invloeden van deze veranderende maatschappij.

Hun focus is vooral gericht op het inoefenen van sociale vaardigheden in interactie met de opvoeder en elkaar.

Leefsleutels heeft o.a. "Toeka" ontworpen voor het basisonderwijs:

- "Toeka": dit is een educatief programma met een handpop in de vorm van een vogel die "Toeka" heet. Deze is ontwikkeld voor kinderen vanaf de 1^e kleuterklas tot het 6^e leerjaar. Dit programma is erop gericht om het welbevinden van kinderen te stimuleren. Daarnaast zijn de peilers sfeer, veiligheid en vertrouwen belangrijk binnen elke klas. Er wordt naar gestreefd dat kinderen zich op sociaal-emotioneel vlak verder kunnen ontwikkelen. Dit programma is bedoeld voor de hele school en zorgt daardoor voor een mooie verbondenheid tussen alle klassen en leerkrachten.

"Toeka, samen werken aan een warm en sterk schoolklimaat"
(Leefsleutels Vzw, 2016)

No Blame-aanpak:

In de kleuterklas is het belangrijk om op preventieve wijze aandacht te spenderen aan het begrijpen van de eigen gevoelens en die van anderen. De No Blame-aanpak is erop gericht om oplossingsgericht te werken. Deze aanpak gebeurt aan de hand van 7 stappen.

Bij **stap 1** gaat er aandacht naar het slachtoffer van het pesten. Het slachtoffer duidt hier de pestgroep aan en drukt hoe het zich op dit moment voelt.

Bij **stap 2** wordt er een bijeenkomst georganiseerd met de groep. Hierbij vermeld je dat je de groep op een bepaald tijdstip bij jou verwacht.

Daarna wordt bij **stap 3** de uitleg van het probleem gedaan. Hierbij wordt niemand beschuldigd.

Bij **stap 4** wordt de verantwoordelijkheid gedeeld. Je vertelt de kinderen dat je op hen rekt en op hen vertrouwt als groep. Hierdoor verschuift de macht van de pesters naar de groep als geheel.

Daarna wordt er bij **stap 5** naar de ideeën van elk groepslid gevraagd. Moedig de groep aan om haalbare voorstellen te formuleren maar dwing geen beloftes af. Bij **stap 6** wordt de verantwoordelijkheid bij de groep gelegd. Je bedankt de kinderen en je legt de verantwoordelijkheid bij de groep. Je spreekt je vertrouwen in de groep uit.

Tot slot wordt er bij **stap 7** een gesprek gevoerd met elk groepslid afzonderlijk. Dit gebeurt een week na stap 6. Doordat de leerlingen individueel op gesprek komen, kunnen ze niet terugvallen op elkaar. Tijdens deze gesprekken maak je duidelijk dat bij herhaling van het gedrag er een tweede groepsbijeenkomst zal volgen. Bij het slachtoffer wordt er ook getoetst naar mogelijke veranderingen in het pestgedrag. (Leefsleutels Vzw, 2006)

De preventiepiramide

De preventiepiramide wil zorgen voor een integrale en geïntegreerde preventie. Hiermee willen ze iedere partij betrekken, namelijk de ouders, de leerlingen en de leerkrachten. Deze piramide is ontwikkeld door Prof. Johan Dekleck. Hiermee beoogt hij een krachtig antipestbeleid. Ook tijdens de wedstrijd 'pesten dat kan niet!' - prijs wordt deze piramide voor ogen gehouden bij het evalueren van de deelnemende scholen. De preventiepiramide bestaat uit 5 niveaus:

0. Brede, maatschappelijke context: Als school moet je rekening houden met de samenleving en haar sociale, politieke en ecologische gegevens. Dit is de maatschappelijke context rondom de school.

1. Klimaatbevordering: Je streefdoel is dat iedereen zich goed mag voelen binnen de schoolcontext. Je kan dit bekomen door alle betrokkenen deel te laten nemen aan de klimaatbevordering.

2. Preventie: Door pesten op een positieve manier aan te pakken en de draagkracht te leggen bij leerlingen, ouders en leerkrachten.

3. Detectie: Hierbij ga je acties inzetten om het probleem pesten tegen te gaan, dit kan je doen door diverse maatregelen te nemen: werken rond de week tegen pesten, assertiviteitstrainingen aanbieden, een anti-pestcampagne opzetten,...

4. Incidentenaanpak: Ook al is er een positieve evolutie merkbaar door de voorgaande niveaus toch heeft pesten nog steeds een kans. Het is dan de bedoeling dat je het probleem probeert te herstellen en vooruitblijkt naar de toekomst en naar wat nog beter kan.

"Het belangrijkste doel van de piramide is je school omvormen tot een aangename omgeving voor iedereen" (Tumult, 2016)

De KiVa-school

De naam KiVa betekent in het Fins 'leuk'. Het is dan ook de naam van een Fins antipestprogramma. Dit programma streeft ernaar om pesten binnen de school minder kans te geven. Het staat bekend als het eerste wetenschappelijk onderbouwd antipestprogramma waarmee Vlaamse scholen aan de slag gaan. De doelstelling van KiVa is het voorkomen van pestproblemen en indien nodig pestgedrag aanpakken. Deze aanpak sluit ook aan bij de eindtermen van het lager onderwijs. (KiVa, 2014)

Cas en Lisa

Deze methode van Averbode biedt een leidraad om met kleuters te werken aan relationele en communicatieve vaardigheden. Daarbij zijn Cas en Lisa de twee spilfiguren die samen met de kleuters aan de hand van verhalen, vertelplaten en spelletjes de sociale vaardigheden trainen. Van deze personages zijn er handpoppen beschikbaar om op een speelse manier in de klas mee aan de slag te gaan. (Cas & Lisa, 2015)

3. Onderzoeksmethodologie

3.1.1 Inleiding

Vooraleer er op de resultaten van het onderzoek zal worden ingegaan, volgt er nu eerst een korte beschrijving van hoe het onderzoek in dit document werd gevoerd. Meer specifiek zullen de onderzoeksstrategie, de onderzoeksmethode, de onderzoekspopulatie en het onderzoeksinstrument met zijn beperkingen aan bod komen.

3.1.2 Onderzoeksstrategie en –methode

Binnen het onderzoeksgedeelte van deze bachelorproef, werd er gekozen voor een kwantitatief onderzoek als onderzoeksstrategie. Bij deze onderzoeksstrategie zal er eerder in de breedte dan in de diepte worden gewerkt. De trend van kwantitatieve onderzoeken zal hier dus worden gevolgd, waarbij er op basis van cijfers en percentages tot veralgemeenbare resultaten zal worden gekomen. (Mortelmans, 2007)

Als onderzoeksmethode werd er gekozen voor het survey-onderzoek. Aan de hand van dit type onderzoek, tracht de onderzoeker een breed beeld te krijgen van een uitgebreid fenomeen dat pestgedrag bij kleuters mogelijks kan zijn. Het gebruikte instrument voor dit survey-onderzoek was een vooraf opgestelde enquête of vragenlijst. In tegenstelling tot de mogelijkheid om een vragenlijst op papier zetten, werd er binnen dit onderzoek gekozen voor het gebruik van een online vragenlijst. Voor het plaatsen van deze survey of vragenlijst op het internet, werd er beroep gedaan op het online enquêteprogramma "SurveyMonkey"⁶.

3.1.3 Onderzoekspopulatie

Bij een survey-onderzoek worden er gegevens verzameld over een relatief groot aantal onderzoekseenheden. Aanvankelijk werd de gebruikte vragenlijst doorgemailed naar leerkrachten waarmee ik als onderzoeker in het verleden reeds onderwijsgericht heb samengewerkt. Deze specifieke personen werden uitgenodigd om even tijd vrij te maken en een bijdrage te leveren aan dit onderzoek. Toen het responsgehalte op de verstuurde enquêtes vrij laag bleef, werd er besloten om de onderzoekspopulatie voor dit onderzoek te verruimen. Binnen dit eindwerk werd er voor deze optie gekozen om tot een hogere respons van de online vragenlijst te komen en om bijgevolg de betrouwbaarheid van deze analyse te verhogen.

---

⁶ <https://nl.surveymonkey.com/>

In tweede instantie ging de aandacht uit naar de kleuterscholen in Vlaanderen, als onderzoekseenheden. Op de officiële website⁷ van de Vlaamse overheid stond het aanbod kleuteronderwijs in Vlaanderen weergegeven. Ook de contactgegevens van alle Vlaamse kleuterschooldirecties waren op deze website terug te vinden.

Aan de hand van deze officiële website, werden vervolgens alle vestigingsplaatsen van kleuteronderwijs in Vlaanderen per mail gecontacteerd. Om de hoeveelheid ingevulde online vragenlijsten te vergroten, werd er namelijk via mail een uitnodiging verstuurd naar alle directieleden van het kleuteronderwijs in Vlaanderen. In de mail, die gericht was aan de geselecteerde contactpersonen, werd er wat meer uitleg gegeven over de inhoud en de doelstelling van dit eindwerk. Om en bij de 3000 scholen in de provincie Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Limburg, Antwerpen, Vlaams-Brabant en het Brussels hoofdstedelijk gewest, werden voor dit onderzoek per mail benaderd.

In dit onderzoek diende er gepeild te worden naar de ervaringen van personen die op professionele wijze in contact staan met kleuters, binnen de schoolcontext. Naast de gecontacteerde directieleden, konden dit ook zorgcoördinatoren en kleuterleerkrachten van zowel de peuterklas en de eerste kleuterklas als leerkrachten van de tweede en derde kleuterklas in Vlaanderen, zijn. Om deze doelgroep te bereiken, werd er in de mail aan de verschillende directieleden in Vlaamse kleuterscholen, vriendelijk gevraagd om de online enquête met collega's en medewerkers te willen delen.

3.1.4 Onderzoeksinstrument

Aangezien er met dit onderzoek grote aantallen gegevens zullen worden verzameld, moet de gebruikte vragenlijst als onderzoeksinstrument goed gestructureerd zijn.

In eerste instantie werd er in de vragenlijst voor de respondenten een duidelijk beeld gegeven van wat de onderzoeker precies verstaat onder de term "pesten". Er werd namelijk met een eigen werkdefinitie van pesten als basis gewerkt. Op deze manier hebben alle deelnemende personen onmiddellijk hetzelfde beeld van wat het pestfenomeen is volgens de onderzoeker.

De online enquête bestond uit 10 vragen, 4 gesloten vragen en 6 open vragen. Bij de gesloten vragen werd er steeds voor de proefpersonen ruimte gelaten voor eigen inbreng. In de vragenlijst waren er ook enkele meerkeuzevragen aanwezig, zodat de proefpersonen meerdere antwoorden tegelijk konden aankruisen.

---

⁷ <http://onderwijs.vlaanderen.be/>

In de vragenlijst werd er eerst gepeild naar de betrokkenheid en functie van de correspondent. Vervolgens werd er gevraagd of de betrokken respondent reeds persoonlijke ervaringen met pestgedrag heeft gehad. Ook werd er gevraagd welke de betrokken instanties waren waar de respondent terecht kan, bij mogelijks pestgedrag dat zich voordoet op school. Via deze vraag kon de onderzoeker een interessant beeld krijgen van de bestaande ondersteunende instanties die de school kunnen bijstaan bij een geval van pesten. Tot slot werden ook de voorbereidende stappen en preventieve maatregelen tegen pesten, alsook de aanwezigheid van een pestbeleid op school, bevraagd.

In dit onderzoek werd steeds de privacy van de deelnemers gerespecteerd aangezien het hier om een anoniem in te vullen vragenlijst ging, waarbij de verkregen antwoorden ook anoniem werden verwerkt.

3.1.5 Data-analyse

Via het programma "SurveyMonkey" kwam een groot aantal ingevulde online vragenlijsten binnen voor dit onderzoek. Na het verkrijgen van deze enquêtes kwam de gegevensverwerking aan bod. Hierbij werd de verkregen respons van de ervaringsdeskundigen grondig geanalyseerd. Door dit proces, dat vrij arbeidsintensief was, werden de verzamelde datagegevens steeds duidelijker. Het gevolg hiervan was dat deze informatie de onderzoeker tot enkele nieuwe inzichten bracht. Deze denkplaatjes werden genoteerd en apart bewaard. Doorheen het bestuderen van de informatie kwamen er verschillende gelijkenissen voor in de antwoorden.

3.1.6 Beperkingen van het onderzoek

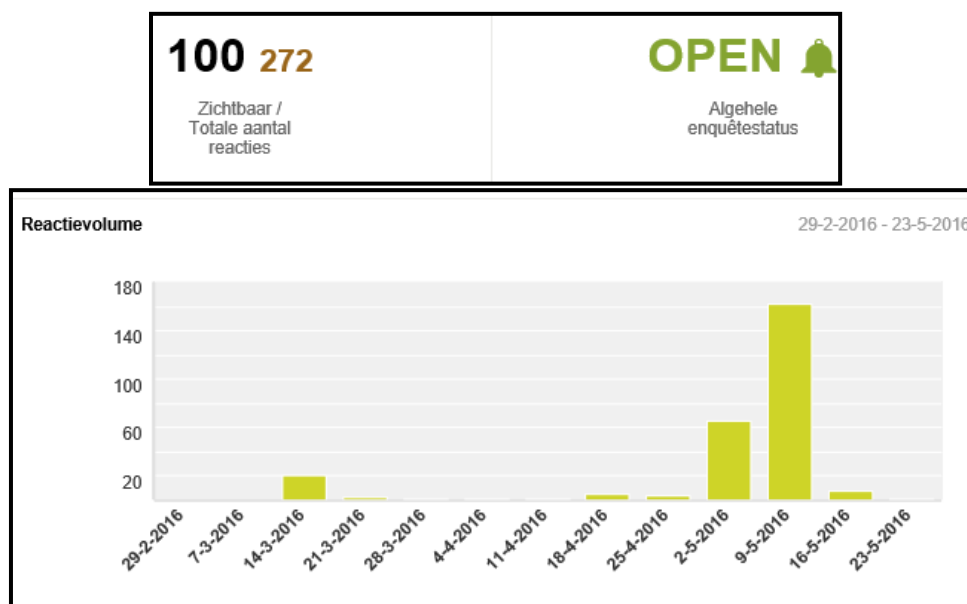
Bij het online plaatsen van de vragenlijst via het programma "SurveyMonkey", waren er aan de survey een aantal beperkingen verbonden. Er werd de onderzoeker namelijk een beperking in het aantal vragen opgelegd. De website liet slechts een maximum van tien vragen per enquête toe. Hierdoor waren er een aantal relevante vragen van de onderzoeker die niet in de vragenlijst aan bod konden komen.

Aangezien de vragenlijst anoniem werd ingevuld, was het niet duidelijk vanuit welke regio's de betrokken respondenten hebben gereageerd. De anonimiteit is een positief gegeven voor de respondent, want hierdoor zullen respondenten eerder geneigd zijn om deel te nemen aan een onderzoek. Anderzijds bleek deze anonimiteit een beperking voor het onderzoek te zijn omdat op deze manier de betrokken respondenten met een goed pestbeleid op school niet achteraf gecontacteerd konden worden voor verdere informatie. Ook de situering van pestsituaties binnen de verschillende regio's in Vlaanderen kon door deze anonimiteit niet gebeuren.

Om toch zo veel mogelijk personen voor dit onderzoek te bereiken leek het online plaatsen van deze vragenlijst via het programma "SurveyMonkey" de enige oplossing.

Als laatste ondervond de onderzoeker een financiële beperking bij het online enquêteprogramma. Zonder betaling waren er in het programma slechts maximum 100 reacties zichtbaar voor de respondent. Mits betaling konden de overige 172 van de 272 reacties, worden bekeken. In samenspraak met de interne begeleidster werd er toen beslist om enkel te kiezen voor de 100 gratis reacties, als basis voor de verdere uitwerking van deze bachelorproef. Deze financiële beperking was wel een teleurstelling na zo'n grote opkomst van reacties.

Hieronder kan u het totaal aantal ingevulde vragenlijsten voor dit onderzoek terugvinden. Hierbij ziet u de mooie stijging van het aantal reacties op deze enquête, na het versturen van de vele mails gericht aan de verschillende kleuterscholen in Vlaanderen.

4. Analyse van de onderzoeksresultaten

Na het theoretisch kader zullen nu de resultaten van het gevoerde onderzoek worden weergegeven. Dit onderzoek werd gebaseerd op mijn eigen werkdefinitie rond pesten:

"Pesten is een stelselmatige vorm van agressie waarbij één of meer personen proberen een andere persoon fysiek, verbaal of psychologisch schade toe te brengen. Bij pesten is de macht ongelijk verdeeld." (Lynn Wauters)

Binnen dit onderzoek werden kleuterscholen gecontacteerd om hun ervaringen te delen. Op basis van deze ervaringen zullen de resultaten worden toegelicht. Bij de vragenlijst kwamen er diverse vragen aan bod, al dan niet aangevuld met een grafiek, om de resultaten te duiden.

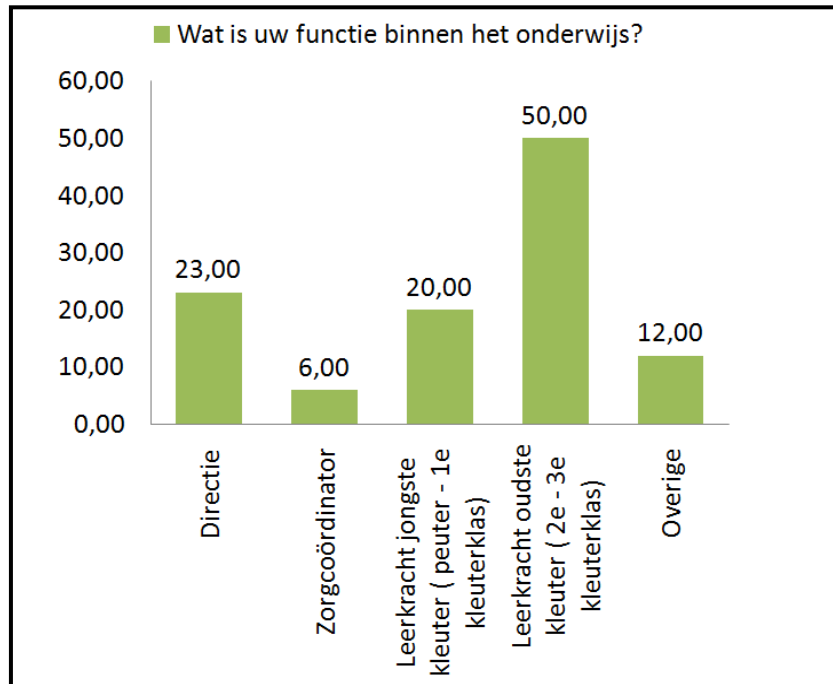
Uiteindelijk zal er vanuit de opgedane ervaringen van leerkrachten, tewerkgesteld binnen Vlaamse scholen, een beeld van de pestproblematiek binnen de Vlaamse kleuterscholen gevormd worden. Uit dit overzicht zal er vervolgens kunnen geconcludeerd worden of er al dan niet sprake kan zijn van een aanwezig pestgedrag bij kleuters in de kleuterklas.

In totaal hebben 100 personen deelgenomen aan dit onderzoek door de online vragenlijst in te vullen.

Aan het begin van de vragenlijst werden de leerkrachten bevraagd over hun functie binnen het onderwijs. Daarbij kregen ze de keuze tussen het selecteren van volgende antwoorden: directie, zorgcoördinator, leerkracht jongste kleuter, leerkracht oudste kleuter en overige, met daarbij de mogelijkheid om hun specifieke functie neer te schrijven indien gewenst.

Aangezien de respondenten meerdere functies tegelijk op zich kunnen nemen binnen het onderwijs (zoals vb. directeur en tegelijk leerkracht zijn), geeft de grafiek hieronder geen exact aantal van 100 reacties weer.

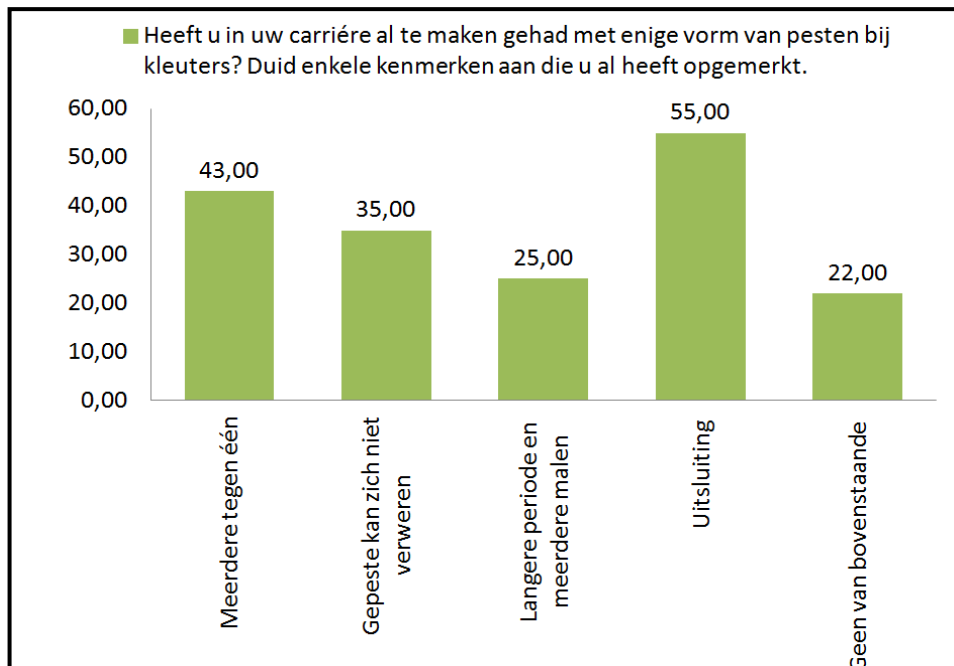
Vraag 1:

De grafiek maakt duidelijk dat voornamelijk leerkrachten hebben deelgenomen aan deze vragenlijst. Zo'n 70-tal van de ondervraagden zijn leerkrachten. Twintig van de honderd bevroegden zijn leerkracht bij de jongste kleuters, peuters - 1e kleuterklas, waarbij de kinderen een leeftijd hebben van 2.5 – 4 jaar. De helft van de reacties op de vragenlijst komt van leerkrachten die werkzaam zijn bij de leeftijd van de oudste kleuters, namelijk de 2e – 3e kleuterklas. Deze kinderen hebben de leeftijd van 4 – 6 jaar bereikt. Daarnaast hebben ook 23 directieleden de tijd genomen om deel te nemen aan dit onderzoek. Hun jarenlange ervaring vormt een meerwaarde aan dit onderzoek, aangezien de meeste directieleden voor hun directieloopbaan ook als leerkracht in het werkveld gestaan hebben, of nu nog steeds deze functie beoefenen.

Onder de noemer "overige functies", kwamen volgende functies aan bod: zorgjuf, ambulante leerkracht die in alle klassen komt, orthopedagoge die vervanging doet in een 2e kleuterklas, leerkracht bewegingsopvoeding en toezichthouders op de speelplaats. Om het onderzoek verder te zetten, werd er op zoek gegaan naar de ervaringen van deze deskundigen. Er werd gepeild naar hun ervaringen binnen hun carrière op het vlak van pestgedrag bij kleuters. Hierbij hadden de deelnemers van het onderzoek de mogelijkheid om te kiezen voor volgende kenmerken: meerdere tegen één, gepeste kan zich niet verweren, langere periode en meerdere malen, uitsluiting of geen van bovenstaande. Zoals bij de eerste vraag in dit onderzoek, konden de deelnemers ook meerdere keuzemogelijkheden aanduiden bij vraag 2.

Vraag 2:

Volgens de gegeven antwoorden op deze vraag, kennen 55 van de 100 respondenten één of meerdere kleuters die met uitsluitingsgedrag te maken kregen. In meer dan de helft van alle pestgevallen zou uitsluiting van anderen voorkomen.

Vervolgens is op de grafiek te zien dat de pestvorm "meerdere tegen één", als tweede hoogste kenmerk door de proefpersonen werd aangegeven. Een kleine helft van de respondenten (43 van de 100) heeft deze vorm van pesten aangekruist. Dit kan erop wijzen dat pestgevallen bij kleuters vaak situaties zijn waarbij het om een groep kleuters gaat dat pestgedrag vertoont naar één enkele zondebok. In 35 van de 100 gevallen lijkt de gepeste zich niet te kunnen verweren in een peestsituatie. Hierbij speelt mogelijks het aanwezige machtsonevenwicht tussen dader en slachtoffer een rol.

Vervolgens zijn er ook ervaringsdeskundigen die het herhaaldelijk karakter van pestgedrag alsook pestgedrag over een langere periode hebben opgemerkt. Een vierde van de deelnemers geeft dit kenmerk van pesten aan.

Als laatste mogelijkheid was er ruimte voor de ervaringsdeskundigen om hun eigen ervaringen neer te schrijven bij "geen van bovenstaande".

Van de 100 heeft 22% gereageerd met een eigen antwoord op de vraag. Hieronder wordt er een selectie van enkele persoonlijke reacties van ervaringsdeskundigen weergegeven.

Leerkracht jongste kleuter:

"weigeren van een kleuter een hand te geven of naast hem/haar te zitten wegens andere origine of wegens uiterlijk (onverzorgd)."

"Pesten is een zeer groot woord. Echt pesten komt bij kleuters zelden voor denk ik. Ik heb er toch nog geen ervaring mee... Bij kleuters is dit vooral plagen, echt pesten vind ik dat niet."

Leerkracht oudste kleuter:

"1 pester die de klas probeert te manipuleren om zo mee te doen tegen een andere kleuter."

"Grotere kinderen (broers/zussen) optrommelen om te helpen bij problemen, maar dat escaleert soms."

"In een klas hebben we een kindje met een andere huidskleur en zij kan zich niet goed uiten. Ze heeft het moeilijk om voor zichzelf op te komen en daar maken de andere kleuters gebruik van."

"Nog geen echt pestgeval, wel dat de groep er 1 "stoute" kleuter uitpikt (vaak iemand waar je wel regelmatig een opmerking aan moet geven) en die heeft het altijd gedaan. Ook als die kleuter die dag ziek is en eigenlijk dus niet op school aanwezig is, zullen kleuters die ene kleuter nog als de schuldige aanduiden."

"Kinderpesterijen: schoenen wegstoppen, ik speel niet met jou want jij hebt een broek aan of jouw haar zit los en alleen die met staartjes mogen mee."

Zorgcoördinator:

"Pesten kan je het niet noemen denk ik bij kleuters. Een kleuter doet dit nog niet expres. Het is ook vaak eenmalig. Een kleuter is nog met zichzelf bezig en het ontdekken ervan."

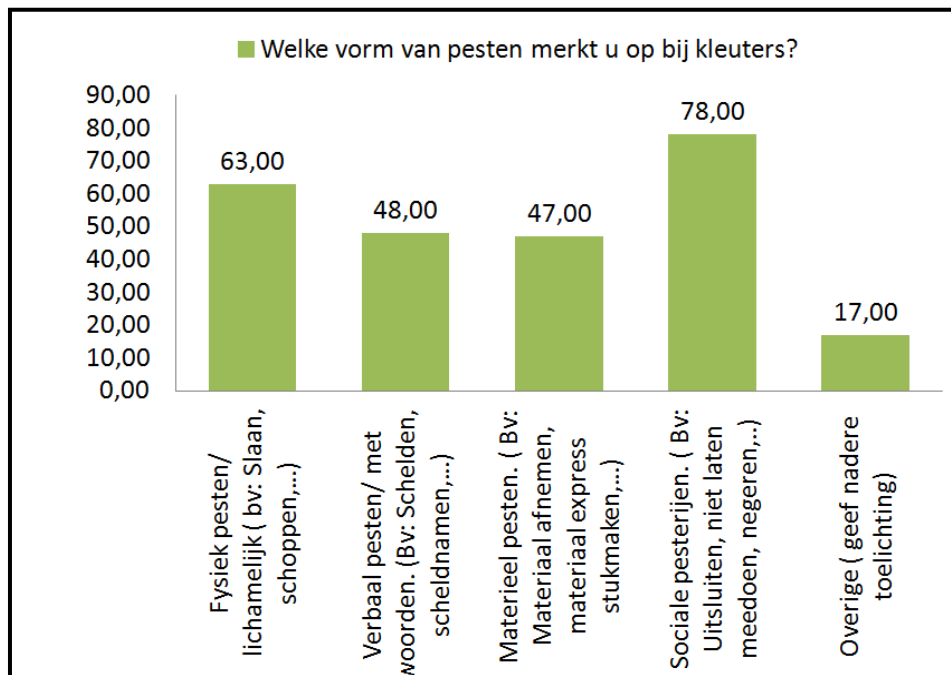
Directie:

"Van echt bewust pestgedrag bij kleuters is er bij ons geen sprake. Naar mijn mening zijn deze kinderen daar nog te jong voor. Er zijn natuurlijk wel veel incidenten, en we merken dat het spel bij en de omgang tussen kleuters ruwer wordt, maar dat is ons inziens niet écht pesten. De antwoorden op de volgende vragen moet je dan ook in deze context zien."

"Bij kleuters is er geen sprake van pestgedrag, zie wetenschappelijke onderzoeken."

Nu er een korte blik is gevestigd op het al dan niet aanwezige pestgedrag bij kleuters, geeft de volgende vraag weer welke de vormen van pestgedrag zijn die bij kleuters voorkomen. De ervaringsdeskundigen hadden hierbij de mogelijkheid om volgende antwoorden aan te duiden: fysiek/lichamelijk pesten, verbaal pesten, materieel pesten en sociale pesterijen. Daarnaast werd er opnieuw ruimte gelaten voor overige reacties.

Vraag 3:

De grote koploper met 78%, lijkt de vorm van sociale pesterijen te zijn. Bij deze vorm werd als korte omschrijving weergegeven dat het om uitsluiting, het niet laten meedoen en negeren zou gaan.

Kort daarna volgt de aanwezigheid van fysieke pesterijen, waarbij het gaat om lichamelijk slaan, schoppen,... . Deze vorm werd door 63% van de deelnemers aangeduid.

Bijna gelijklopend met elkaar staan verbaal pesten en materieel pesten. Bij verbaal pesten (48%) wordt schelden en het gebruik van scheldnamen toegepast. Materieel pesten zoals het afnemen en het opzettelijk stukmaken van elkaars materiaal, volgt op de voet met 47%.

Tot slot heeft 17% van de respondenten op de vraag gereageerd met eigen ervaringen. Een korte weergave van deze ervaringen zal hieronder worden weergegeven.

Leerkracht jongste kleuter:

"Geen."

Leerkracht oudste kleuter:

"Ik noem dit eigenlijk nog geen pesten. Het gaat telkens om eenmalige acties."

"Uitlachen, pesten is een zwaarbeladen woord; de kleuters zijn nog volop op zoek naar eigen identiteit en experimenteren nog veel in hun gedrag en relaties. Ook het nadoen van anderen is er volop in die periode."

"Omkopen of chantage (jij mag niet naar mijn feestje komen, jij krijgt een koek als,...) dreigen dat hun papa naar school zal komen."

Zorgcoördinator:

"Pesten kan je het niet noemen denk ik bij kleuters. Een kleuter doet dit nog niet expres. Het is ook vaak eenmalig. Een kleuter is nog met zichzelf bezig en het ontdekken ervan."

Directie:

"Dit is geen pesten. Eerder een fase in hun sociale ontwikkeling. Het is niet bewust." (ook leerkracht 2^e – 3^e kleuterklas)

"Alle mogelijke vormen kunnen zich voordoen."

Vraag 4:

■ Welke (voorbereidende) stappen onderneemt u om pesten te voorkomen bij kleuters?

Hierbij kregen de participanten aan dit onderzoek de mogelijkheid om een eigen antwoord te formuleren. Van de 100 zijn alle deelnemers bereid geweest om hun (voorbereidende) stappen toe te lichten.

Hieronder volgt er een selectie van de verkregen antwoorden. Elke schoolfunctie, met bijbehorende interventie en vorm van preventie, komt hierbij aan bod.

Leerkracht jongste kleuter:

"Praten met kleuters, werken rond een 'doos vol gevoelens'" (ook leerkracht 2^e – 3^e kleuterklas)

"Zelf goeie voorbeeld geven, verhalen en thema's aankaarten, methode Gat in de haag, conflicten leren hanteren, kleuters op gepaste manier leren omgaan met diversiteit."

Leerkracht oudste kleuter:

"Ik praat hierover in de kring, benoem de gevoelens, maak afspraken hoe we met elkaar omgaan op de speelplaats (daar stelt zich het probleem, niet in de klas)."

"Wij (het leerkrachtenteam) kregen bijscholing rond pesten. (Het lager gebruikt de no blame methode), wij hebben de kaarten van de Fiep Westendorp Foundation. Ik heb ze momenteel nog niet nodig gehad dit jaar."

"Werken met dieren van de axenroos."

"Gesprekken, afspraken met picto's, algemeen werken aan welbevinden van iedereen en elkaar aanvaarden: iedereen is anders en dat is best OK = thema begin schooljaar."

"Kinderen weerbaar maken , als we iets echt niet willen dan zeggen we: stop hou er mee op. Ik zeg ook aan ouders als kleuters met zulke verhalen thuis komen dat ik dat direct wil weten, zodat dit open getrokken kan worden in de klas. Ook moedig ik de kleuters aan dit aan mij te vertellen."

"Godsdienstige activiteiten rond de component 'verbondenheid met anderen', rond de fundamentele waarde respect werken, thema rond uitsluiten en voor elkaar zorgen en duidelijk afspraken maken."

Zorgcoördinator:

"Werken aan sociale vaardigheden. Leren kennen van gevoelens, deze leren verwoorden."

"Fijne sfeer creëren in klas, groepje. Meteen inspelen op ongewenst gedrag door de kleuter zelf 'stop, hou op' te laten verwoorden, terwijl ik er bij ben en eventueel zelf wat duiden indien nodig, voor er echt van pestgedrag sprake is."

"Sociogram afgenomen in 3de kleuterklas."

Directie:

"Een ruim speelaanbod op de speelplaats aanbieden. Peter- en meterschap door oudere leerlingen. Op de infoavond of bij een inschrijving aan ouders vragen zo vlug mogelijk enige vorm van pesten te melden. Het vermelden in de schoolbrochure. Ouderbetrokkenheid verhogen door vele informele contacten en formele contacten."

"Jaarlijks de STOP-methode aanleren."

"Pestactieplan opmaken en concreet opvolgen: in de klas erover praten (ook bij kls)"

"De methode 'Toeka' wordt gebruikt: (sociaal) welbevinden, veiligheid en vertrouwen stimuleren."

"Workshop rond pesten (Victor en de goedgevoelmachine)."

Na de mogelijke stappen die de school kan nemen ten aanzien van pesten, werd er op zoek gegaan naar de context waarin dit gedrag kan worden gesteld. Is het fenomeen pesten klasgebonden of worden er ook andere klassen bij betrokken?

Vraag 5:

■ Wanneer er sprake is van pesten, is dit een situatie die voorkomt bij kinderen uit diezelfde klas of zijn er ook oudere/ jongere kinderen bij betrokken vanuit andere klassen?

Leerkracht jongste kleuter:

"Vaak in dezelfde klas."

Leerkracht oudste kleuter:

"In het begin van het jaar gaat het om kinderen in dezelfde klas; Naar het einde van het jaar gaat het meer om kinderen uit hogere klassen want in de klas bespreken we het gedrag onder elkaar en zoeken we naar een oplossing."

"Vooral binnen dezelfde klas."

"Kan klas overschrijdend voorkomen(kleuterschool)."

"Soms door oudere kinderen, of broers of zussen die erbij betrokken worden... (pas op of mijn grote broer komt ...)."

"Kan beide gevallen zijn. Meestal wel uit eigen klas. Maar kl die moet blijven zitten kan ook gepest worden door kls die wel mogen overgaan."

"Meestal uit de 2 derde kleuterklassen."

Zorgcoördinator:

"In dezelfde klas, soms ook bij kinderen uit meerdere klassen, bij pesten op speelplaats of in de eetzaal."

"Beiden."

"Kinderen van de lagere school vinden het soms ook gemakkelijk om 'zwakkere' kleuters te pesten."

Directie:

"Neen"

"Meestal kinderen uit dezelfde klas en uit de parallelklas."

Wanneer er toch sprake blijkt te zijn van pesten is het belangrijk dat je met diverse instanties kan gaan samenwerken. Daarom is deze vraag gericht op de mogelijke samenwerking met verschillende instanties om het pestprobleem aan te pakken.

Vraag 6:

■ Bij wie of bij welke instanties kan u als leerkracht terecht wanneer u geconfronteerd wordt met pesten in uw klas of op uw school?

Leerkracht jongste kleuter:

"Directie, zorgcoördinator, zorgjuf, CLB of collega's."

*"Eerst proberen we zelf het conflict op te lossen, daarna raad vragen bij de directeur en zorgcoördinator. De eerste stap gaat dan naar het CLB."
(Ook leerkracht 2^e – 3^e kleuterklas)*

Leerkracht oudste kleuter:

"We overleggen met de GOK leerkracht en de ZORG leerkracht."

"CLB."

"Directie, collega's, CLB, werkgroep binnen de school die werkt rond welbevinden."

"Zorgjuffen directie CLB, internet, boeken en ervaring door de jaren heen."

"Directie en zorgjuf. Maar we overleggen vaak met vorige leerkracht van het kind ifv de aanpak. Wat is er reeds gedaan, wat helpt,..."

Zorgcoördinator:

"Schoolhoofd, ouders, CLB."

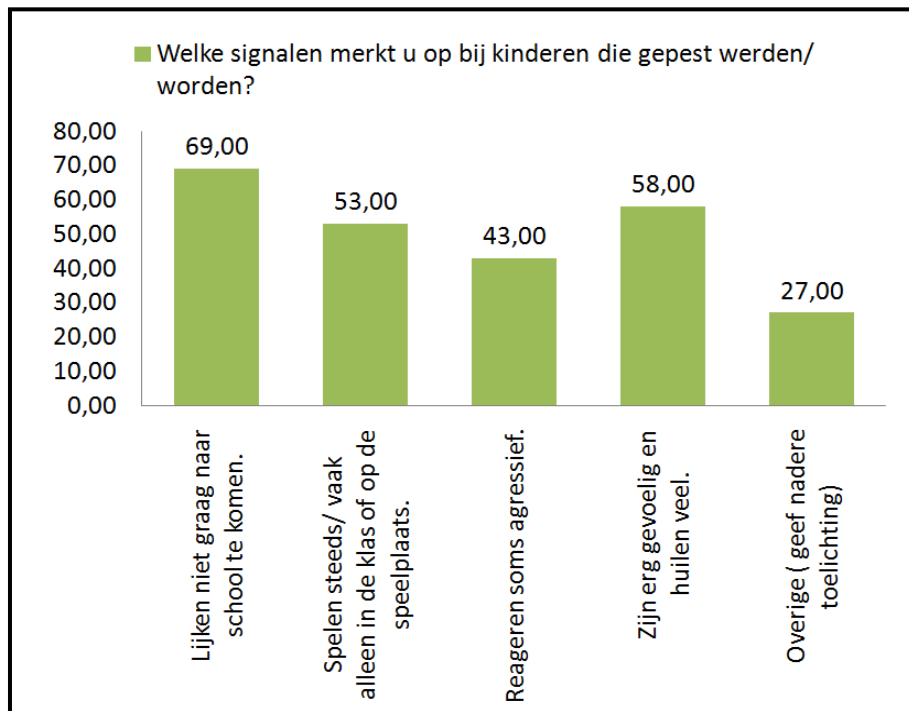
Directie:

"Zorgcoördinator en collega's in de eerste plaats."

Directie wordt vervolgens op de hoogte gebracht door de zorgcoördinator."

Om even te peilen naar hoe kinderen zich gedragen wanneer ze gepest worden of werden, werd deze vraag gesteld aan de contactpersonen. Bij deze meerkeuzevraag kregen ze de mogelijkheid om volgende signalen aan te duiden: lijken niet graag naar school te komen, spelen steeds of vaak alleen, reageren soms agressief, zijn erg gevoelig en huilen veel. Ook hierbij was er de mogelijkheid voor een eigen toelichting op de vraag.

Vraag 7:

Het signaal dat volgens deze correspondenten het meeste voorkomt (69%), is dat kinderen niet graag naar school lijken te komen.

Kinderen zijn erg gevoelig en huilen veel tijdens de pestproblematiek. Deze stelling werd door 58 van de 100 respondenten aangegeven. Iets meer dan de helft van de proefpersonen (53 van de 100 personen), gaf aan dat kinderen steeds of vaak alleen spelen in de klas of op de speelplaats.

43 van de 100 ervaringsdeskundigen merkte n op dat slachtoffers van pesten soms agressief uit de hoek kunnen komen.

Tot slot zijn er 27 van de 100 ondervraagden die een overig antwoord hebben gegeven. Hieronder kan u een selectie van deze antwoorden vinden.

Leerkracht jongste kleuter:

"Kinderen komen zelf vertellen als ze uitgesloten worden."

"Vooral kinderen die verbaal niet sterk zijn, reageren door te slaan/ schoppen/... Durven soms niet meer komen klagen bij de juf, duurt soms lang voor je het echt inziet dat het pesten is. Jonge kinderen maken nu eenmaal snel ruzie."

"Er is geen sprake van pesten."

Leerkracht oudste kleuter:

"Sommige kinderen kunnen zich verbaal nog niet goed genoeg uitdrukken. Daarom werk ik met groene kaart (= alles is OK) en een rode kaart (=STOP ik moet je iets vertellen. Ofwel ben ik eerlijk en geef ik toe iemand pijn te hebben gedaan, ofwel STOP juf, luister even... ik ben verdrietig omdat...) Dat helpt de kinderen zich uit te drukken en ze leren dat ze niet alleen staan met dit probleem."

"Weinig ervaring mee."

"Net zoals vorige antwoorden, herken ik niet echt pestgedrag zoals je ze beschrijft bij kleuters, wel bij lagere schoolkinderen."

"Ze worden stil en of komen steeds in de omgeving van de juf werken en spelen. Ze vertellen het aan de juf of je ziet het (ervaring)."

"Wanneer ze heel erg fier op iets zijn, maakt hun dit in grote groep snel onzeker, bang om reactie te krijgen."

Zorgcoördinator:

"Geven thuis aan niet meer graag naar school te komen."

"Wil niet graag buiten spelen tijdens de speeltijd."

Directie:

"Vermoedelijk een mix."

In scholen of kleuterklassen zijn er verschillende mogelijkheden om rond pestgedrag te werken. Zo is er de bekende "week tegen pesten", maar wordt dit initiatief ook in de scholen gebruikt of is er nog een ander aanbod waaruit je als school kan kiezen?

Vraag 8:

■ Werken jullie met de school/ klas rond ' de week tegen pesten' een bepaald aanbod uit? Zo ja, wat biedt u de kinderen dan aan? Bij neen, wat zorgt ervoor dat u ervoor kiest om niet te werken rond dit thema?

Leerkracht jongste kleuter:

"In de klas worden leuke activiteiten georganiseerd waarbij ze in interactie gaan met elkaar Bv. gezelschapspelletjes, sherborne, groepswerk, kringgesprek in de klas. OP de speelplaats bieden we speelkoffers aan om samenspel te bevorderen en verveling en pestgedrag tegen te gaan."

"Move tegen pesten, we hebben ook een maandafsluiting waarbij we de sociale vaardigheden in de kijker zetten."

Leerkracht oudste kleuter:

"Ik vertel elk jaar het verhaal 'ik zie het aan je ogen'. De kleuters herkennen het gevoel pesten er in en zo kan er verder rond gepraat worden. We werken het thema niet uit in de school maar in de klas komt het heel vaak aan bod."

"Lager school is in het KIVA-project gestapt en de kleuters werken met ' Groei mee met Lisa en Cas ' van Averbode."

Zorgcoördinator:

"We werken doorheen het jaar aan sociale vaardigheden door middel van spelletjes, verhalen, gesprekjes. Ik geef ook sherborne aan groepjes kleuters uit verschillende klassen om te leren opkomen voor zichzelf, om te leren rekening te houden met de gevoelens van andere."

Directie:

"Nee, niet meer. We hebben de indruk dat het probleem aangewakkerd wordt door deze themaweken."

"Veel aandacht geven aan het onderwerp pesten, geeft mijn inziens signalen om pesten te promoten."

"Wij werken rond pesten als het zich voor doet. anders werken we liever aan een positief school- en klasklimaat en het welbevinden van alle kinderen."

Naast het aanbod op vlak van pesten buiten de school, werd er even stilgestaan bij de interventies die gesteld kunnen worden binnen de school. Initiatieven om pesten preventief aan te pakken of mogelijke andere manieren om pesten aan te pakken wanneer er hiervan sprake is.

Vraag 9: ■ Werken jullie op school met een pestbeleid? Zo ja, hoe is dit opgebouwd, waar liggen jullie doelstellingen als school?

Hieronder volgt een selectie van antwoorden op deze vraag, afkomstig vanuit de verschillende functies van de respondenten binnen het onderwijs.

Leerkracht jongste kleuter:

"Dit staat vermeld in ons schoolwerkplan. De verschillende stappen die we ondernemen staat daarin vermeld. Deze brochure wordt aan iedere ouder mee gegeven bij het begin van het schooljaar."

Leerkracht oudste kleuter:

"Voorkomen vooral! Als dat onvoldoende is dan werken we er met hele school aan mee. Elke juf is op hoogte zodat er op gepaste wijze kan gereageerd worden tijdens speeltijden."

*"Relationele opvoeding : elke maand brengt de klas een maandpuntje (eerlijk zijn, verdraagzaam, geweldloosheid, vertrouwen, samen werken...)
Ook binnen onze pastorale komt verdraagzaamheid aan bod.
Belangrijk op onze school is het woord: RESPECT."*

Zorgcoördinator:

"We zijn het volop aan het uitwerken."

Directie:

"Wij werken met de No-blamemethode waarbij gepeste en de pester in gesprek gaan met de zorgco - directie en leerkracht."

"Er werd inderdaad een antipestbeleid uitgewerkt. Daarin staan o.m. afspraken in hoe we te werk gaan bij een melding, de beschikbare materialen, preventieve tips, enzovoort... . Doel is om bij een melding meteen te kunnen reageren en geen tijd verloren te laten gaan. De leerlijn sociale vaardigheden en de uitwerking van "vriendjesdag" is een onderdeel van dit beleid."

Tot slot werd de vraag gesteld of er preventief gewerkt wordt in de kleuterklassen om mogelijke vorming van pesten tegen te gaan of te voorkomen.

Vraag 10:

■ Wordt er preventief rond pesten gewerkt in de kleuterklas en zo ja, op welke manier?

Deze vraag werd gesteld als een open vraag, waarbij de correspondenten de ruimte kregen om hun eigen bedenkingen of ervaringen neer te schrijven. Hieronder volgt een selectie van antwoorden op deze vraag.

Leerkracht jongste kleuter:

"Nee, ik vind dit echt niet nodig aangezien het echte pesten bij kleuters niet voorkomt."

"Afspraken maken, bv. als iemand iets doet dat je niet leuk vindt dan doe je niks terug maar ga je het vertellen tegen de juf. Dit visueel maken aan de hand van foto's. Een thema uitwerken rond 'vriendjes zijn'."

Leerkracht oudste kleuter:

"Rond aanvaarden van ieders eigenheid, mindfulness in de klas, project Toeka."

"Nee, wij gebruiken het woord pesten niet in de kleuterschool, wel plagen."

"Zeer kordaat optreden en kort op de bal spelen. Dossiers lezen en overgangsgesprekken zodat we weten welke kleuters risico lopen om gepest te worden, of te pesten."

"We werken heel veel rond sociale vorming. Kringgesprekken maar ook sherborne om elkaar aan te voelen, samenwerkingsspelen."

Zorgcoördinator:

"Telkens er harde woorden vallen inpikken: we kunnen elkaar ook pijn doen aan ons hartje! We hebben een 'toverstool' waar de pester op mag zitten om na te denken of hij/zij wel goed bezig is...(stoel tovert terug een lieve kleuter)."

Directie:

"De leerkrachten werken rond sociale ontwikkeling. Vanuit de godsdienstige invalshoek leren kleuters met elkaar omgaan. Welbevinden, betrokkenheid en een positieve ingesteldheid zijn de pijlers doorheen de kleuterafdeling."

"Werken vanuit positieve waarden als vriendschap, delen, samen spelen."

5. Conclusie en aanbevelingen

Doorheen de verschillende fasen van dit eindwerk werd er één specifieke onderzoeksvraag voor ogen gehouden als houvast. Deze hoofdvraag was de volgende: *Pesten kleuters of is het plagend gedrag in hun zoektocht naar dat plekje binnen de groep?*

Om tot een antwoord op deze vraag te komen werd er enerzijds een theoretisch kader gevormd en anderzijds werd er een eigen onderzoek gevoerd om de ervaringen van mensen uit de praktijk aan de theorie te koppelen.

Vanuit de literatuur werd pesten als fenomeen door verschillende experts gedefinieerd. Ondanks de verschillende bestaande definities, bezit pesten een aantal specifieke eigenschappen. Pesten is een agressief gedrag van langdurige aard, dat gericht is om de ander fysiek, verbaal of psychologisch schade toe te brengen.

Wanneer er onderscheid gemaakt wordt tussen plagen en pesten, is het opvallend dat het bij plagen gaat om speels gedrag zonder sprake van machtsverschillen. Plaaggedrag kan gericht zijn op verschillende personen, stelt zich sporadisch en is van korte duur. Uiteindelijk zijn er geen gevolgen voor de groep. Wanneer er wordt aangegeven dat het gedrag niet wordt getolereerd, zal het plagen stoppen.

Bij pesten daarentegen merken we op dat het bewust en kwetsend gebeurt, er is wel sprake van een ongelijke machtsverdeling tussen pester en slachtoffer. De handelingen zijn gericht op één persoon en lijken frequent voor te komen. Het gedrag is van lange duur en zet de groepssfeer onder druk. Het pestgedrag is moeilijk te stoppen en kan zware gevolgen voor het slachtoffer hebben.

Pesten op school kan verschillende vormen aannemen, gericht op de ander, zoals: verbaal en non-verbaal pesten, emotioneel of relationeel pesten. Bovendien kan pesten ook gericht zijn op de bezittingen van anderen. Afhankelijk van het geslacht van de dader, kan pesten ook op directe of meer subtielere en indirecte wijze plaatsvinden. Jongens zouden eerder op directe wijze pesten terwijl meisjes het eerder sluw aanpakken. De meest recente en innoverende vorm van pesten wordt "cyberpesten" genoemd. Deze pestvorm zou het meest verregaand zijn omdat deze de schoolmuren overstijgt. De meeste scholen hebben hier weinig vat op en staan machteloos hiertegenover.

Pesten maakt vervolgens deel uit van het proces van groepsvorming waarbij de groepsrollen verdeeld worden. Bij deze groepsvorming geldt de wet van de sterkste. De persoon met het meeste macht, wordt de pester. Wie anders is en niet voldoet aan de groepsnorm heeft een grote kans om als slachtoffer aangeduid te worden.

Een pestgroep kan bestaan uit verschillende rollen. De meest voor de hand liggende rollen zijn die van de pester en de gepeste, maar er vallen ook tussenrollen te onderscheiden. Zo zijn er de buitenstaanders, die niet tot de pestgroep willen behoren (de toeschouwers), daarnaast laten er zich ook meeslepen door de pester (de meelopers), hierbij aanvullend zijn er ook nog groepsleden die de pestproblematiek ontkennen en hun kop in het zand steken (de zwijgende middengroep). Daartegenover kan er ten aanzien van pesten ook een positieve rol worden opgemerkt binnen de groep. De persoon die over deze rol beschikt, heeft veel zelfvertrouwen en een hoge sociale status (de held). Hij kan tegen het pesten ingaan en de zondebok ondersteunen.

Niettegenstaande iedereen het slachtoffer van pestgedrag kan worden, bestaan er toch enkele risicofactoren die het slachtofferschap van pestgedrag in de hand kunnen werken. Hoe meer verscheiden je bent, hoe beter bereikbaar voor de pester, hoe minder weerbaarheid je bezit en hoe meer je vroeger reeds in contact kwam met pestgedrag, des te meer je de kans loopt om het slachtoffer van pesten te worden.

Naast kenmerken van de persoon zelf, zoals de uiterlijke verschijning, speelt de thuissituatie evenals de schoolomgeving waarin het kind vertoeft, een belangrijke rol om pestgedrag te voorkomen. Net zoals bij een gelijkzijdige driehoek (de dynamische driehoek), dient de relatie tussen het kind, het thuisfront en de school rechtlijnig te zijn.

Zoals bij de definitie van pesten reeds werd aangehaald, kan deze gedraging gevolgen hebben voor verschillende partijen, zowel voor het slachtoffer, voor de pester, voor de middengroep als voor de ouders als betrokken partij. Voor het slachtoffer kan dit zowel op psychisch als op fysisch vlak zijn, terwijl het voor de pester gevolgen heeft op zijn verdere sociale relaties in het leven. Leden van de middengroep kunnen door dit pestgedrag te kampen krijgen met een schuldgevoel achteraf. Ouders van een zondebok ervaren een mix van gevoelens. Dit kan gaan van woede en haat tegenover de dader, tot schaamte naar de buitenwereld toe.

Vanuit de ontwikkelingspsychologie kan er opgemerkt worden dat een kleuter (vanaf 4 jaar) invloed kan uitoefenen op leeftijdsgenoten om aan hun eigen behoeften te voldoen. Door hun toenemend aantal woordjes, kunnen er af en toe al eens scheldpartijen opduiken. Ondanks de aanwezige spanningen tussen kleuters onderling, kunnen deze gedragingen nog niet onder de noemer "pesten", maar wel onder de naam "plagen" worden geplaatst.

Om pestgedrag te bestrijden, zijn er ook enkele bestaande relevante initiatieven die binnen deze bachelorproef het vermelden waard zijn. Anti-pestacties die de laatste jaren veel media-aandacht kregen, zijn onder meer de "Move tegen pesten" en de "Week tegen pesten".

Verder zijn er ook enkele belangrijke verenigingen die zich inzetten om dit pestprobleem de wereld uit te helpen zoals Vzw Tumult en Vzw Leefsleutels. Aangezien het beter is om pestgedrag te voorkomen dan te genezen, kon de "No blame-aanpak" en het gebruik van de preventiepiramide ten aanzien van pesten niet in dit werk ontbreken.

Na de verkenning van de literatuur omtrent pestgedrag, werd er vervolgens ook een eigen onderzoek gevoerd om de aanwezigheid van pestgedrag in Vlaamse kleuterscholen in kaart te brengen. Hiervoor werden er 100 schoolmedewerkers bevraagd aan de hand van een online vragenlijst. De betrokken respondenten hadden binnen de schoolcontext de volgende functies: Directielid, zorgcoördinator, leerkracht jongste (Peuter en 1^e kleuterklas) en oudste (2^e en 3^e kleuterklas) kleuter en toezichthouder.

Aan dit onderzoek hebben vooral leerkrachten de meeste respons geleverd. 70% van de deelnemers (20% jongste kleuter en 50% oudste kleuter) waren leerkrachten, die dagelijks zijn tewerkgesteld bij kleuters. Een vierde van de deelnemende correspondenten (25%) betrof directieleden. Slechts een klein onderdeel van de proefpersonen betrof een zorgcoördinator.

Uit dit eigen gevoerd onderzoek werd er door meer dan de helft van de respondenten (55%) uitsluiting, als pestvorm bij kleuters, aangegeven. Dit komt overeen met de bevindingen uit de ontwikkelingspsychologie, waarbij dit gedrag kan gekoppeld worden aan de peuterleeftijd van 2,5 tot 3 jaar. Bij peuters zou het bijgevolg nog niet om intentioneel gedrag gaan. Men kan hier slechts spreken over plaaggedrag. Vanuit andere bronnen zou uitsluiting bij kleuters vervolgens deel uitmaken van een specifieke pestvorm nl. het relationeel pesten. De 4-jarige leeftijd zou hierbij een kantelmoment vormen waarbij de communicatie met leeftijdsgenoten een andere dimensie krijgt. Vanaf deze leeftijd zou het kind invloed kunnen uitoefenen op de andere om zijn eigen behoeften uit te drukken.

Een peestsituatie zou hierbij niet steeds om een één-één relatie gaan maar in het onderzoek werd er vaak (43%) vastgesteld dat het om een klein groepje ging die zich keerde tegen één bepaald kind. 20% van de proefpersonen gaf aan dat het pestgedrag repetitief was en 35% van de respondenten merkte een ongelijke machtsverhouding op tussen pester en gepeste. Deze bevindingen kunnen bijgevolg gekoppeld worden aan de specifieke karakteristieken van pesten die binnen verschillende definities van dit fenomeen opduiken.

Betreffende de vormen van pesten, kwam uitsluiting volgens de respondenten opnieuw in grote mate (78%) naar voor. Daarnaast werd ook de fysieke vorm van pesten als tweede hoogste (63%) gedraging aangegeven. Verbaal (48%) en materieel (47%) pestgedrag komen elk ongeveer evenveel voor volgens de respondenten.

Vanuit de ontwikkelingspsychologie lijken jongens fysiek sterker te worden alsook eerder de directe en fysieke vorm van pesten (slaan, schoppen, ...) toe te passen. Dit in tegenstelling tot meisjes, die vaker eerder sluw en subtiel pestgedrag (roddelen,...) vertonen.

Als voorbereidende stappen om deze pestsituaties op school te voorkomen, kwam in het algemeen vooral het in dialoog treden met de gehele klasgroep naar voor. Door als opvoeder uitgebreid te communiceren met de leerlingen en te wijzen op hun gedrag, zouden kleuters de vaardigheid van zelfreflectie gaandeweg aanleren.

In het onderzoek werd aangegeven dat pestgedrag zich vaak binnen dezelfde klascontext stelt. Echter buiten de klasgebonden sfeer, lijkt het pestgedrag zich ook tussen parallelklassen af te spelen. Daarnaast is de speel- en eetplaats op school ook een mogelijke broeihaard voor pestgedrag. Bij conflicten op deze plaatsen, zou een tussenkomst van de oudere broer of zus, eerder de situatie doen escaleren dan de gemoederen bedaren. Bij kinderen uit de lagere school (vanaf 6 – 12 jaar), is er wel sprake van doelbewust pestgedrag, aangezien men op deze leeftijd reeds bewust is van eigen handelen naar anderen toe.

Voor wat betreft de betrokken instanties waar schoolmedewerkers bij pestproblemen terecht kunnen, werd er in dit onderzoek opgemerkt dat vooral het eigenlijke schoolteam een ondersteuning biedt aan alle partijen. De verschillende bevraagde correspondenten, met elk hun eigen schoolfunctie, lijken steeds op elkaar te kunnen terugvallen. Vooral de leerkracht en de zorgcoördinator spelen hierin een belangrijke rol. De leerkracht kan aanzien worden als de signaalgever van pestgedrag, terwijl de zorgcoördinator de spilfiguur is, zowel tussen leerkracht en directie als tussen de school en de ouders.

Binnen de schoolcontext kan pestgedrag vooral herkend worden aan de volgende signalen: leerlingen geven aan niet graag naar school te komen (69%), gevoelig zijn en veel huilen (58%), verkiezen individueel spel boven samenspel (53%), vertonen agressief gedrag (43%). Bovenvermelde signalen kunnen ook het gevolg zijn van een eerder pestverleden.

Sommige scholen nemen deel aan verschillende initiatieven in de strijd tegen pesten, zoals aan de "Week tegen pesten". Andere scholen staan eerder wantrouwig tegenover deze acties. Deze scholen kiezen gedurende het hele schooljaar voor een eigen aanpak (specifieke aandacht voor sociale vaardigheden, waarden en normen op school) want te veel aandacht voor pestsituaties zou deze gedragingen juist in de hand kunnen werken. (Zie bijlage 1)

Bij de vraag naar een aanwezig pestbeleid op school, werd er hierbij opgemerkt dat niet elke school reeds over een eigen antipestbeleid beschikt. De meeste scholen spitsen zich toe op een algemene vorming waarbij de aandacht voornamelijk uitgaat naar de relationele en sociale ontwikkeling van het kind. Daarnaast gaven enkele scholen echter wel aan hiermee bezig te zijn.

Aangezien het beter is om pesten te voorkomen dan te genezen, werd er eveneens een bevraging gedaan naar de preventieve acties die kunnen plaatsvinden in de klas. Waar de ene school aangaf dat er wel sprake was van een preventieve werking naar pesten toe, gaf de andere schoolinstelling aan dat het vooral ging om de waarden en normen van de samenleving binnen de klas en de school te bevorderen.

Wanneer ik persoonlijk terugblik op dit eindwerk merk ik nogmaals op hoe dun de lijn wel is tussen plagen en pesten. Aangezien pesten en plagen een subjectief gegeven is waarbij geen eenduidige definiëring bestaat, is het moeilijk om met zekerheid te besluiten of er al dan niet sprake is van pestgedrag bij kleuters. Waar de ene ervaringdeskundige het probleem lijkt op te merken, geeft de andere ervaringsdeskundige aan dat er bij deze kleuterleeftijd nog geen sprake is van pesten.

Door eigen stage-ervaringen binnen de kleuterleeftijd kan ik wel bevestigen dat ik voorlopers van pesten heb waargenomen. Enkele typische kenmerken van pesten zoals uitsluiten, als groep tegen één, uit de boot vallen binnen de groep, als laatste gekozen worden voor spelletjes, agressief gedrag, ... vonden herhaaldelijk plaats. Wanneer ik op basis van mijn werkdefinitie een besluit moet vormen, kan ik wel stellen dat er voorlopers van pesten in de kleuterklassen aanwezig zijn.

Als toekomstig leerkracht vind ik het belangrijk om echt tijd te maken voor mijn kinderen en deze tijd te spenderen aan observatie en samenspel. Op deze manier wil ik de kinderen uit mijn klas echt leren kennen en is de kans groter dat mogelijke voorlopers van pesten worden opgespoord door vroegdetectie. Daarmee wil ik niet aangeven dat er met arendsogen moet worden gekeken naar kleuters om elke vorm van mogelijk pestgedrag te voorkomen, wel moeten we alert blijven en vooral inspelen op de rijke momenten die zich in de klas voordoen om aan sociale vaardigheden en relationele ontwikkeling te doen. Wanneer je als leerkracht bepaalde waarden en normen uitdraagt binnen de klas- en schoolcontext denk ik dat er al een mooie basis gevormd is.

Ik vind het belangrijk om een duidelijke en open communicatie tussen de school en thuiscontext te onderhouden, waarbij alle partijen op één lijn staan. Ook dit moet ervoor zorgen dat er vroegdetectie kan worden nagestreefd waarbij ouders geen drempelvrees hoeven te hebben om de school te contacteren bij peestsituaties. Door een gespreksmoment in te plannen met de toekomstige leerkracht van je kleutergroep, zoals bij de overstap naar het eerste leerjaar, kan ervoor gezorgd worden dat je een overdracht doet van jouw observaties gedurende het schooljaar.

Daarbij kan aangegeven worden welke kinderen er mogelijks karakteristieken bevatten van een toekomstig pester of slachtoffer. Vervolgens lijkt het mij een meerwaarde om meer geld te investeren in onderzoeken naar pestgedrag binnen de Vlaamse context. Hierbij aanvullend zou een verplicht pestbeleid, opgelegd door de wetgeving, een mooie meerwaarde kunnen zijn voor de school. Hierbij vind ik het natuurlijk belangrijk dat er steeds ruimte wordt gelaten om de eigenheid en de visie van de school te respecteren.

Tot slot wil ik zelf als toekomstig leerkracht streven naar een mooie toekomst voor elk individueel kind. Ik, als beginnende leerkracht, ga ervan uit dat wanneer je alert bent en je blik openhoudt wanneer je tussen je kinderen staat en je kinderen door en door kent, dat je ervoor kan zorgen dat deze kinderen in een veilige omgeving kunnen uitgroeien als mens. Want onze kinderen zijn immers onze toekomst.

6. Bibliografie

BDJ – Jeugd en Vrede. (1996). Pesten in het jeugdwerk. p. 20. België: BDJ-Jeugd en Vrede.

CAS & LISA. (2015). Groei mee met Cas en Lisa. Geraadpleegd op 8 mei 2016. Website: <http://www.averbode.be/casenlisa-Info>

Deboutte, G. (1995). Pesten, gedaan ermee!. p. 21-70. Brussel, België: BDJ-Jeugd & Vrede.

Departement Onderwijs en Vorming. (2015). Werken aan een verbindend schoolklimaat. Geraadpleegd op 1 mei 2016. Website: http://www.ond.vlaanderen.be/antisociaalgedrag/studiedag_leerlingenbemiddeling/Werken-aan-een-verbindend-schoolklimaat_Def_Spreads_Web.pdf

Emmerechts, S. (1999). Pesten, wat doen we eraan?. p. 51-73. Antwerpen, België: Icarus.

HJK. (2015). Betrek ouders bij het tegengaan van pesten. Geraadpleegd op 24 februari 2016. Website: http://www.rug.nl/staff/g.e.huitsing/niejenhuis_huitsing_veenstra_hjk_2015.pdf

Ketnet. (2016) William Boeva en Sien Wynants lanceren de Move tegen Pesten 2016. Geraadpleegd op 4 mei 2016. Website: <http://communicatie.ketnet.be/william-bouva-en-sien-wynants-lanceren-de-move-tegen-pest-2016#>

Kies kleur tegen pesten. (2016). Missie. Geraadpleegd op 6 mei 2016. Website: <http://www.kieskleurtegenpesten.be/het-netwerk/missie>

KIVA. (2014). KiVa in het kort. Geraadpleegd op 8 mei 2016. Website: <http://www.kivaschool.be>

Klasse. (2016). Wat is pesten?. Geraadpleegd op 10 april 2016. Website: <https://www.klasse.be/35445/wat-is-pest-/>

Leefsleutels Vzw. (2006). Pesten stoppen stap voor stap. p. 13-16. Mechelen, België: Bakermat.

Leefsleutels Vzw. (2016). Toeka. Geraadpleegd op 24 april 2016. Website: <http://leefsleutels.be/Pers/ToeterSE.pdf>

Mönks, F.J., Knoers, A.M.P. (2004). *Ontwikkelingspsychologie*. P. 79-90. Gorcum b.v.

Mortelmans, D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. 534 p. Leuven, België: Acco.

Perren, S., & Alsaker, F. D. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, p. 45-57.

Prinsen, H. (2013). *Zeg nee tegen pesten!*. p. 22-23. Tiel, België: Lannoo nv.

Slot, W., & Van Aken, M. (2013). *Psychologie van de adolescentie*. p. 225-226. Amersfoort.

Somers, E. (2014). *Pestitude, positief omgaan met pesten*. p. 27-37. België: Borgerhoff & Lamberigts.

Tumult. (2016). *Pesten voorkomen op school*. p. 7. België: Bakermat

Van der Meer, B. (2003). *Kinderen en pesten*. p. 10. Utrecht, Kosmos-Z&K.

Verlinden, M., Veenstra, R., Ringoot, A. P., Jansen, P. W., Raat, H., Hofman, A., & Tiemeier, H. (2014). Detecting bullying in early elementary school with a computerized peer-nomination instrument. *Psychological Assessment*, p. 628-641.

Zelfmoord1813. (2016). *Oorzaken en suïcidaal proces*. Geraadpleegd op 17 maart 2016. Website: <https://www.zelfmoord1813.be/feiten-en-cijfers/oorzaken-en-suïcidaal-proces>

Samenvatting

Pesten kleuters ook of spreken we eerder over plagend gedrag in hun zoektocht naar een plekje in de klas? Bovenvermelde onderzoeksvraag, als onderdeel van de probleemstelling, diende als leidraad doorheen de gehele uitwerking van deze bachelorproef rond de pestproblematiek bij kleuters. Binnen dit werk werd er in eerste instantie een uitgebreide literaire verkenning uitgevoerd naar het pestfenomeen om vervolgens over te gaan tot het voeren van een eigen empirisch onderzoek aangaande deze materie.

Binnen de literatuurstudie kwamen er eerst enkele definities van "pesten" naar voor. Aan de hand hiervan werd er een eigen werkdefinitie van pestgedrag geformuleerd. Deze werkdefinitie werd bijgevolg gebruikt tijdens het eigen onderzoek. Verder in de literatuur werd het verschil tussen plagen en pesten werd toegelicht. De verschillende vormen van pesten kwamen ook aan bod. Dat het proces van groepsvorming ook een mogelijke invloed op het pestprobleem kan hebben, werd eveneens toegelicht. Daarnaast werd er ook voorzien in een weergave van de mogelijke risicofactoren die pestgedragingen in de hand kunnen werken. Tot slot werden binnen deze literatuurstudie de mogelijke gevolgen van pesten voor alle betrokken partijen, weergegeven. Zowel voor de pester, het slachtoffer als voor de ouders van het slachtoffer werden de gevolgen van pesterijen in beeld gebracht. Als laatste onderdeel binnen de verkenning van de literatuur, werd pestgedrag vervolgens gekoppeld aan de ontwikkelingspsychologie en werden er ook enkele relevante initiatieven om het pestprobleem aan te pakken vermeld.

Aan de hand van een eigen onderzoek en door middel van een zelf opgestelde vragenlijst, werd er binnen dit survey-onderzoek gepeild naar de ervaringen van betrokken partijen binnen het kleuteronderwijs. Hiervoor werd er een zelfontworpen vragenlijst online geplaatst en werden bijgevolg alle kleuterscholen in Vlaanderen per mail gecontacteerd. Deze inspanningen om zowel de respons voor het onderzoek als de ruime kijk op het onderzoek te verruimen. Voor dit onderzoek werden onder meer directieleden, zorgcoördinatoren, leerkrachten jongste kleuter en leerkrachten oudste kleuter over de pestproblematiek bevraagd.

Zowel vanuit de literatuurstudie als vanuit het eigen gevoerde onderzoek is naar voor gekomen dat er een dunne lijn bestaat tussen plaag- en pestgedrag. Verschillende auteurs en onderzoeken uit de literatuur spraken van pestgedrag bij kleuters terwijl andere onderzoekers beweerden dat er bij kleuters omwille van bepaalde redenen nog geen sprake kan zijn van effectief pestgedrag. Eveneens binnen het gevoerde onderzoek bevestigden sommige respondenten de aanwezigheid van een pestproblematiek terwijl andere ervaringsdeskundigen aangaven totaal geen pestfenomeen te hebben ervaren binnen hun schoolomgeving.

Pesten en plagen blijven immers subjectieve gegevens waarvoor geen eenduidige definiëring bestaat. Wat voor de één als pesten wordt ervaren, zal voor de ander plaaggedrag zijn en omgekeerd. Omwille van deze reden is het niet evident om met zekerheid te besluiten of er al dan niet sprake is van pestgedrag bij kleuters. Reeds aanwezige voorlopers van pestgedrag in de kleuterklassen, mogen hierbij zeker niet worden uitgesloten.

7. Bijlagen

Bijlage 1

Campagnes lonen: veel minder jongeren gepest

Aantal slachtoffers in vier jaar met liefst 21 procent gedaald

Het aantal leerlingen dat het slachtoffer is geweest van pesten is in vier jaar tijd met 21 procent gedaald. En ook het aantal hardleerse pesters daalde met een derde. Een trendbreuk na jaren van negatieve berichten. Een gunstige evolutie, vindt ook pestexpert Gie Deboutte. "Maar de groep leerlingen die intensief wordt gepest, is even groot gebleven. Daar moeten we dringend iets aan doen."

JENS VANCAENEGHEM

"We zitten op het goede spoor, laten we zo voortdoen." Pestexpert Gie Deboutte van de Antwerpse universiteit is opgelucht dat na jaren van onheilspellende berichten over pesten er eindelijk een gunstige evolutie valt op te tekenen.

In 2014 werd 19,3 procent van de Vlaamse leerlingen minstens één keer in twee maanden tijd gepest. Vier jaar eerder was dat nog 24,5 procent. En ook het aantal leerlingen dat systematisch pest, tot enkele keren per week, daalde met dertig procent.

De cijfers komen uit een grootschalige bevraging bij 9.566 leerlingen, van het vijfde

leerjaar basisonderwijs tot het laatste jaar van het middelbaar. De enquête maakt deel uit van een internationale studie in opdracht van de Wereldgezondheidsorganisatie, die bij ons werd uitgevoerd door de UGent. Om de vier jaar wordt via die studie gepeild naar de gezondheid van jongeren in 44 landen.

Geen taboe meer

De cijfers zijn volgens Gie Deboutte voor het eerst in lange tijd positief omdat pesten niet langer een taboe is. "De laatste jaren wordt er veel meer over gepraat in gezinnen en ook in de klas. Scholen schuiven de problematiek bovendien prominenter naar voren in hun beleid. De vele campagnes en sensibiliseringsacties tegen pesten lijken

eindelijk hun vruchten af te werpen."

Ondanks die positieve ontwikkelingen blijft het aantal slachtoffers dat minstens één keer per week gepest wordt even hoog als vier jaar geleden: 5,4 procent. In absolute cijfers gaat het om zo'n 34.500 leerlingen op een totaal van 643.000.

GIE DEBOUTTE
UNIVERSITEIT ANTWERPEN

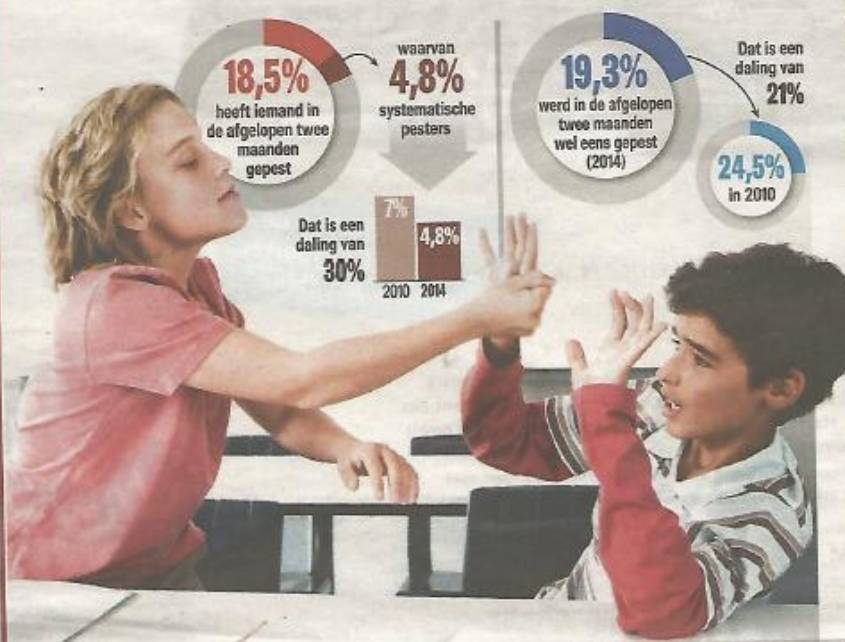
"In elke klas zouden we leerlingen moeten trainen die jongeren ondersteunen, tips en advies geven"

"Net voor die groep moeten we extra aandacht hebben. Die jongeren lopen het risico om op lange termijn schade te ondergaan. Dat bezwaart hun persoonlijke ontwikkeling en geluk", benadrukt Deboutte.

Conflicters

Het is opvallend dat het aantal systematische pesters daalde, terwijl het aantal zwaar gecastete slachtoffers wel even hoog bleef. "Ik vermoed dat een kleinere groep jongeren meer slachtoffers maakt. Die pesters weten de kwetsbare jongeren er altijd uit te halen. We moeten die pesters ontmoedigen via preventieprogramma's die omstanders ertoe aanzetten om tussenbeide te komen en het slachtoffer te helpen", zegt Deboutte.

Hij verwijst ook naar de *conflicters*, een nieuw project van het ministerie van Onderwijs en de Vlaamse Scholierenkoepel. "Daar bemiddelen jongeren zelf bij conflicten. Een goed begin, maar in elke klas zouden we leerlingen moeten trainen die jongeren ondersteunen, tips en advies geven en voor een positieve sfeer in de klas zorgen."

4 DONDERDAG 10 DECEMBER 2015

De Gentenaar

Ouders na wanhoopsdaad dochter (12): "Praat over cyperpesten"

Een 12-jarig meisje uit Durbuy is op 3 december uit het leven gestapt. In een brief aan haar ouders zegt Laura dat ze het slachtoffer was van pesten op Facebook. De bedroefde ouders deden gisteren een oproep opdat dergelijk drama zich nooit meer zou voordoen.

De tiener was die dag van school thuisgekomen en nadat ze samen met haar moeder een stuk fruit gegeten had, ging ze naar haar kamer. Toen ze na een uur nog niet beneden was, ging haar zus kijken. Ze vond Laura terug, opgehangen aan haar bed. Laura schreef in een afscheidsbrief dat ze door één persoon werd lastiggevallen op Facebook. Het meisje liet haar Facebook-profiel achter voor haar ouders, zodat die konden nagaan wat er precies gebeurd was.

Het meisje werd zondag begraven. Meer dan 500 mensen woonden de plechtigheid bij. Volgens de ouders was hun dochter "het zonnetje" in huis. Ze hielp in de pizzeria van haar vader en diende zelfs op in het restaurant. "Ze zat héél goed in haar vel, maar was supersensitief", zegt mama Eva Van Varenbergh, die een oproep doet om anderen te behoe-

De ouders van Laura willen anderen behoeven voor het drama dat ze meemaakten.

den voor zo'n drama. "Het is zo belangrijk dat ouders en kinderen hierover kunnen praten. Dat het niet verborgen of weggewimpeld wordt."

Uit cijfers blijkt dat jongeren die gepest worden

op sociale netwerksites, tweemaal zo vaak zelfdoding plegen. (cda)

INFO
Wie vragen heeft rond zelfdoding, kan terecht op de zelfmoordlijn via het gratis nummer 1813 of op www.zelfmoord1813.be

Meisje van 12 probeert uit leven te stappen

Een beangstigend bericht gistermorgen: de file op een snelweg in de Antwerpse Kempen kwam er omdat een meisje van amper twaalf had geprobeerd zich van het leven te beroven. Het kind overleefde de wanhoopsdaad. Haar ouders hebben het raden naar wat haar heeft beziel. «Van problemen was geen sprake.»

• JOLIE BOECKX EN STEVEN SWINNEN •

Wat een kind van nauwelijks twaalf jaar ertoe kan doen besluiten om het leven vaarwel te zeggen, het is niet te bevatten. Zeker niet voor een butyrvrouw van het gezin, afkomstig uit de Antwerpse Kempen. Volgens haar leek het meisje — de jongste van vier — een zondagskind, «perfect opgevoerd in een prachtgezin. Ze doet het goed op school, heeft veel vrienden, gaat naar de Cléo. Van enige problemen was tot vandaag geen sprake. Ze is de vrouw gisteren, nadat in de gaten dat hun dochter had gesproten. «De grote vraag is waarom ze niks gezegd heeft. Dan kon er toch hulp gezocht worden. Gelukkig leeft ze nog.»

een kind nog onvoldoende ontwikkeld.» Bij meisjes komt het fenomeen vaker voor dan bij jongens. Wellicht omdat meisjes sneller met de puberteit. Het is wat ontzaken worden aan de basis liggen van zo'n wanhoopsdaad. Van Heeringen: «Op zo'n jonge leeftijd zijn het wel eens stresserende gebeurtenissen op school, pesten of relationele problemen en spanningen binnen het gezin. Kinderen zijn zeer kwetsbaar in hun overmoedigheid om met dit soort situaties om te gaan. Het is belangrijk dat het altijd om een combinatie van verschillende oorzaken gaat.»

Dit meisje heeft nog alle kansen om op een gelukkige manier stokoud te worden, als ze goed begeleid wordt.

PROF. GWENDOLYN PORTZKY

Het kind zal zeker herstellen van de verwondingen, zo viel gisteren te horen. Volgens prof. Gwendolyn Portzky, verbonden aan de Een-zo-jong-ijemand/zo'n drastisch besluit neemt. Uit cijfers van het Agentschap Zorg en Gezondheid blijkt dat in ons land jaarlijks gemiddeld zestotzeven kinderen en jongeren onder de 16 jaar uit het leven stappen. Bij een tiental 0- tot 14-jarigen bleef het was 13 jaar, het jongste meisje bleef het «Twaalf jaar te zeer jong, maar uitzonderlijk De groep uit van het totale aantal pogingen, gebeurt het wets, zegt Van Heeringen. «Er zijn ook zeldzame gevallen beken waarbij kinderen van tien jaar vathaar kunnen zijn voor suïcide. Eerder kan niet, want dan is

Ondraaglijke pijn

Hetzoals bij volwassenen wil ook bij kinderen een wanhoopsdaad niet meteen zeggen dat ze echt niet meer willen voortleven. «Er zijn er die een doodswens hebben, maar andere redenen zijn er jongeren die om een of en daaraan willen ontsnappen», zegt Gwendolyn Portzky. «Dit meisje heeft een sukidepoging ondernomen, maar het wil daarom niet zeggen dat haar toekomst hopeloos is. Ze heeft nog alle kansen om op een gelukkige manier stokoud te worden met haar naasten zo goed mogelijk opvangen: al vanaf de spoedopname starten gesprekken met psychologen. Doel is het probleem bloot te leggen, maar ook een risico-analyse te maken om in te schakelen of ze nog steeds suïcidaal is. Om zedelijke goede te begeleiden. Ook als het kind nog zo jong is de juiste therapie en goede opvang thuis en op school kan ze hier wel uit raken.»

Wie vragen heeft over zelfdoding, kan anoniem contact opnemen met de Zelfmoordlijn op het gratis nummer 1813 of op www.zelfmoord1813.be

(De Gentenaar, donderdag 11 februari 2016)

(Gazet van Antwerpen, woensdag 20 april 2016)

Elke week drie leerlingen geschorst in lagere school

Dubbel zo veel kinderen met gedragsproblemen op vier jaar tijd

Liefst 109 keer trokken basisscholen vorig schooljaar naar het CLB omdat ze een leerling definitief of tijdelijk wilden schorsen. Dat komt neer op drie jonge kinderen per schoolweek en het is een verdubbeling in vergelijking met vier jaar eerder.

Volgens de centra voor leerlingenbegeleiding kampen

steeds meer kinderen in de lagere school met gedragsproblemen. "Ze groeien op in een moeilijke thuissituatie, zoals eenoudergezinnen of in kansarmoede. Dat uit zich soms in moeilijk gedrag op school. Kinderen die van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat de klas op stelten zetten, bijvoorbeeld, of hun medeleerlingen pes-

ten", klinkt het bij de CLB's. Voor sommige scholen is het laatste redmiddel in zulke gevallen een tijdelijke of definitieve uitsluiting. Het Kinderrechtencommissariaat noemt de evolutie zorgwekkend. "Een schorsing kan de verdere schoolloopbaan van kinderen zwaar hypothekeren. Het is voor hen heel moeilijk om een nieuwe school te vinden", zegt kinderrecht-commissaris Bruno Vanobbergen. (vvd)

► 5

Nog nooit zo veel kinderen geschorst in Vlaamse basisscholen

Zelfs "onhandelbare" vierjarigen al van school gestuurd

Vorig schooljaar trokken basisscholen 109 keer naar het CLB omdat ze een leerling wilden uitsluiten. Dat is dubbel zo vaak als vier jaar eerder, volgens de CLB's door toenemende gedragsproblemen bij jonge kinderen. "Maar het moet een absolute uitzondering blijven", zegt kinderrechtencommissaris Vanobbergen.

JAN VANCAENBERG

Kinderen die voortdurend de klas op stelten zetten of hun medeleerlingen pesten. Voor sommige scholen is het laatste redmiddel in zulke gevallen een tijdelijke of definitieve uitsluiting. Het CLB kreeg vorig schooljaar dubbel zo veel aanvragen van basisscholen om leerlingen te begeleiden bij een schorsing als vier jaar geleden. In het schooljaar 2014-2015 ging het om 109 dossiers - of drie per schoolweek - in 2010-2011 nog

meer om 56. Dat wil niet zeggen dat de kinderen altijd effectief zijn uitgesloten, maar het is wel een ernstig signaal.

"De cijfers zijn deels te verklaren omdat de CLB's sinds 2014 betrokken moeten zijn bij uitsluitingen - en veel scholen respecteren die regelgeving - maar we vragen toch ook signalen op dat de gedragsproblemen bij kinderen in het basisonderwijs toenemen", zegt Stefan Grielens, directeur van de vrije CLB's. "Meer kinderen groeien op in een moeilijke thuissituatie, in eenoudergezinnen of kansarmoede, en dat uit zich soms in moeilijk gedrag op school. Je ziet dat ook in de wachtlijsten in de jongkerk."

De relatie tussen de ouders en de school is soms zodanig getroebleerd dat een uitsluiting de enige optie is. "De school weet niet meer welke maatregelen ze nog kan nemen voor het kind en vindt geen steun bij de ouders", zegt Grielens. "Omgekeerd hebben ouders het

gevoel dat hun kind geïsoleerd wordt. In zulke situaties is schorsen een oplossing en mogelijk zelfs een positieve nieuwe start voor een leerling in een andere school."

Kleuters schorsen mag niet

Het gebeurt zelfs dat een school niet meer weet wat ze moet aanvangen met een "onhandelbare" kleuter. Wettelijk kunnen zij niet geschorst worden, maar het gebeurt wel dat het CLB moet bemiddelen en

STEFAN GRIESENS
DIRECTIEUR VRIJE CLB'S

"Meer kinderen groeien op in kansarmoede, wat zich soms uit in moeilijk gedrag op school"

ouders begeleiden bij de zoektocht naar een nieuwe school.

Ook het Kinderrechtencommissariaat krijgt de laatste jaren vragen over uitsluitingen bij heel jonge kinderen. "Terwijl dat vroeger helemaal niet het geval was", zegt kinderrechtencommissaris Bruno Vanobbergen. "En dat baart ons zorgen. Een schorsing kan de verdere schoolloopbaan van kinderen zwaar hypothekeren. Het is voor hen heel moeilijk om een nieuwe school te vinden."

Officiële cijfers van het aantal uitgesloten kinderen in het basisonderwijs bestaan niet. Onderwijsminister Hilde Crevits (CD&V) zegt daar in de toekomst wel voor te willen zorgen om een beter zicht te krijgen op de problematiek.

(Het laatste nieuws, woensdag 20 april 2016)

Bijlage 4

Deelname onderzoek: 'Pestgedrag bij kleuters'

Beste,

Ik ben Lynn Wauters uit Zele, laatstejaarsstudente kleuteronderwijs aan de Odisee-hogeschool te Aalst. In het kader van mijn bachelorproef rond 'pestgedrag bij kleuters' ben ik op zoek naar personen die op professioneel vlak bezig zijn met kleuters. Dit kan gaan van een directiepersoneelslid tot de eigenlijke kleuterjuf of kleutermeester binnen het kleuteronderwijs.

Bent U directiemedewerker van een kleuterschool, zorgcoördinator of kleuterleerkracht? Of kent U iemand die een dergelijke functie bekleedt? Dan kan U of Uw kennis zich zeer nuttig maken voor mijn onderzoek rond 'pestgedrag bij kleuters'. Want een kleine bijdrage van U, betekent een grote bijdrage voor mijn onderzoek !

Het doel van dit onderzoek is om na te gaan of pestgedrag, dat verschillende vormen kan aannemen, zich wel degelijk voordoet bij kleuters in de kleuterklas. Om een realistisch beeld te verkrijgen van dit mogelijks bestaande pestgedrag, peilt dit onderzoek naar de praktijkervaringen van mensen uit het werkveld die dagdagelijks en op professionele wijze in contact staan met kleuters. Uit Uw bevindingen kunnen er vervolgens inzichten voortvloeien om dit pestgedrag naar de toekomst toe te voorkomen, aan de hand van een gevoerd antipestbeleid.

Graag zou ik U of Uw kennis willen vragen om **uiterlijk tegen woensdag 18 mei 2016 een korte vragenlijst op het internet** aangaande bovenvermeld thema in te vullen. Deze vragenlijst (± 5 min.) vindt U op volgend webadres:

<https://nl.surveymonkey.com/r/FWQNH6V>

Ik kan de deelnemers aan dit onderzoek alvast verzekeren dat het hier gaat om een anoniem in te vullen vragenlijst waarbij de verkregen antwoorden bijgevolg ook anoniem zullen worden verwerkt. Hierdoor wordt Uw privacy gewaarborgd.

Alvast mijn oprechte dank voor Uw moeite en tijd en voor het feit dat ik beroep mocht doen op Uw deskundigheid.

Met Vriendelijke Groeten,

Lynn Wauters

PS: Voor meer info, stuur gerust een mailtje naar lynn_wauters@hotmail.com

Onderzoek 'Pestgedrag bij kleuters': Vragenlijst

- 1) Wat is uw functie binnen het onderwijs?
- 2) Heeft u in uw carrière al te maken gehad met enige vorm van pesten bij kleuters? Duid enkele kenmerken aan die u al heeft opgemerkt.
- 3) Welke vorm van pesten merkt u op bij kleuters?
- 4) Welke (voorbereidende) stappen onderneemt u om pesten te voorkomen bij kleuters?
- 5) Wanneer er sprake is van pesten, is dit een situatie die voorkomt bij kinderen uit diezelfde klas of zijn er ook oudere/jongere kinderen bij betrokken vanuit andere klassen?
- 6) Bij wie of bij welke instanties kan u als leerkracht terecht wanneer u geconfronteerd wordt met pesten in uw klas of op uw school?
- 7) Welke signalen merkt u op bij kinderen die gepest werden/worden?
- 8) Werken jullie met de school/klas rond "de week tegen pesten" een bepaald aanbod uit? Zo ja, wat biedt u de kinderen dan aan? Bij neen, wat zorgt ervoor dat u ervoor kiest om niet te werken rond dit thema?
- 9) Werken jullie op school met een pestbeleid? Zo ja, hoe is dit opgebouwd, waar liggen jullie doelstellingen als school?
- 10) Wordt er preventief rond pesten gewerkt in de kleuterklas en zo ja, op welke manier?